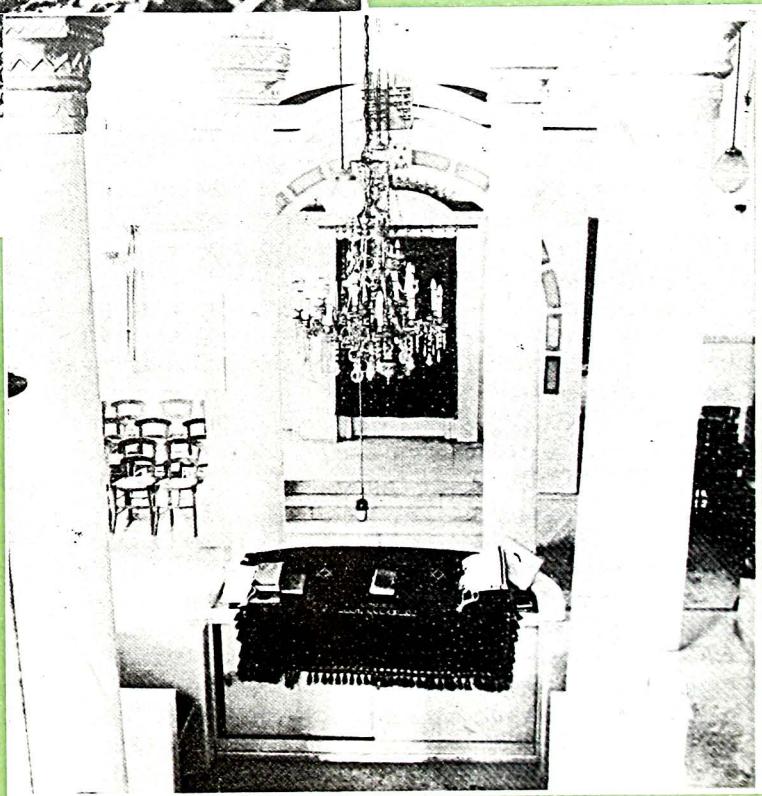

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ε' • ΤΕΥΧΟΣ 45 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1982 • ΣΕΒΑΤ 5742

«Άλλ' ἐγώ διά τοῦ πλήθους τοῦ ἑλέους σου θέλω είσελθε εἰς τὸν οἶκον σου· Θέλω προσκυνήσει πρός τὸν ναὸν τῆς ἀγιότητός σου μετά φόβου σου», (Ψαλ. 5:7).

ואני ברב חסידך אבא בזרק אשוחה אל הילך קדש ביראך

ΟΙ ΠΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ «ΓΚΕΤΤΟ»

«ΓΚΕΤΤΟ», σύμφωνα με τόν έγκυκλοπαιδικό όρισμό: «Παλαιότερον ἔφερον τήν ὄνομασίαν αύτή, ὅδοί ἡ συνοικία μᾶς πόλεως, εἰς τάς ὁποίας διέμενον ὑποχρεωτικῶς οἱ Ἰσραηλῖται. Ὁ ἀποχρισμός αὐτός τῶν Ἐβραίων ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου πληθυσμοῦ... πιθανώτερον τούς ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν... Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις κατήργησε προσωρινῶς τὸ ἀτιμωτικόν αὐτό σύστημα, τοῦτο δῆμως ἐπεβλήθη ἐκ νέου καὶ εἰς εὐρεῖαν κλίμακα κατά τήν ἐπακολουθήσασαν περίοδον τῆς ἀντιδράσεως διὰ νά καταργηθῆ ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων κινημάτων τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀνάλογα συστήματα... ἐφηρμόσθησαν καὶ κατά τά πρό τοῦ β' Παγκοσμίου Πολέμου ἔτη καὶ κατά τήν διάρκειάν του ὑπὸ τῶν ὀλοκληρωτικῶν χωρῶν».

ΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ἔχουν πάντα μιά τάσι (λόγω γλώσσας, ἡθῶν, ἔθιμων κ.λπ.) νά ζοῦν συγκεντρωμένες σ' ἔνα χῶρο. Ἡ ίδεα τοῦ «Γκέττο», δῆμως, δέν ἀνήκει σ' αὐτή τήν περίπτωσι. Τί ἦταν αὐτό πού ὑποχρέωνται τούς Ἐβραίους νά ζοῦν περιορισμένοι κι ἀπομονωμένοι στά «Γκέττο»; Ἡταν, ἐκτός τοῦ καταναγκασμοῦ, ἡ ἀνάγκη τῆς αὐτοπροστασίας ἀπό τίς ποικίλου περιεχομένου ἐπιθέσεις πού ύφισταντο. Μιά φανατισμένη, ἀνάλογα μέ τίς συνθῆκες τῆς κάθε ἐποχῆς καὶ τά συμφέροντά της, πολιτική, οἰκονομική, Θρησκευτική κ.λπ. ἡγεσία δημιουργοῦσε τέτοιο ἀντισημιτικό κλῖμα, ὥστε οι Ἐβραῖοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ζοῦν μέ «μεγάλα κι ὑψηλά τριγύρω... τείχη», τά ὅποια «ἀνεπαισθήτως (τούς ἔκλειναν) ἀπό τόν κόσμο ἔξω». (Καβάφης).

META τό τέλος τοῦ β' Παγκοσμίου Πολέμου οἱ λαοὶ ζήτησαν νά σπάσουν πιά τά τείχη τῶν προκαταλήψεων. Ἡ πολιτική, οἰκονομική, Θρησκευτική ἐλευθερία, καθώς καὶ ἐκείνη τῆς διακινήσεως τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, Θεωρήθηκαν καταστατικοί κανόνες τῶν ἐλευθέρων ἔθνων. Οι διακρίσεις φυλῆς, χρώματος καὶ Θρησκείας καταδικάστηκαν ἀπό τήν παγκόσμια συνείδησι. Ἡ ἐποχή τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου εἶχε σημάνει.

ΟΛΑ αὐτά — μέ τίς σχετικές ἀναλογίες — ἵσχυσαν καὶ στήν Ἑλλάδα. Ἐδῶ, ἐπιπλέον, ἡ υιοθέτησι τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας ἦταν συνυφασμένη μέ τή φιλελεύθερη ἐλληνική νοοτροπία. Γι' αὐτό, γιά νά περιορισθοῦμε στό θέμα αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, ποτέ δέν ὑπῆρξε ἔμφυτος ἀντισημιτισμός ἀλλά μᾶλλον καθοδηγούμενος — κατευθυνόμενος — ὑποδαυλιζόμενος. Αύτή, λοιπόν, ἡ περίοδος τῆς ἴστοριμης ἐλευθερίας γιά τούς Ἐβραίους ἀρχιστε τελευταῖα νά δέχεται ἀπειλές.

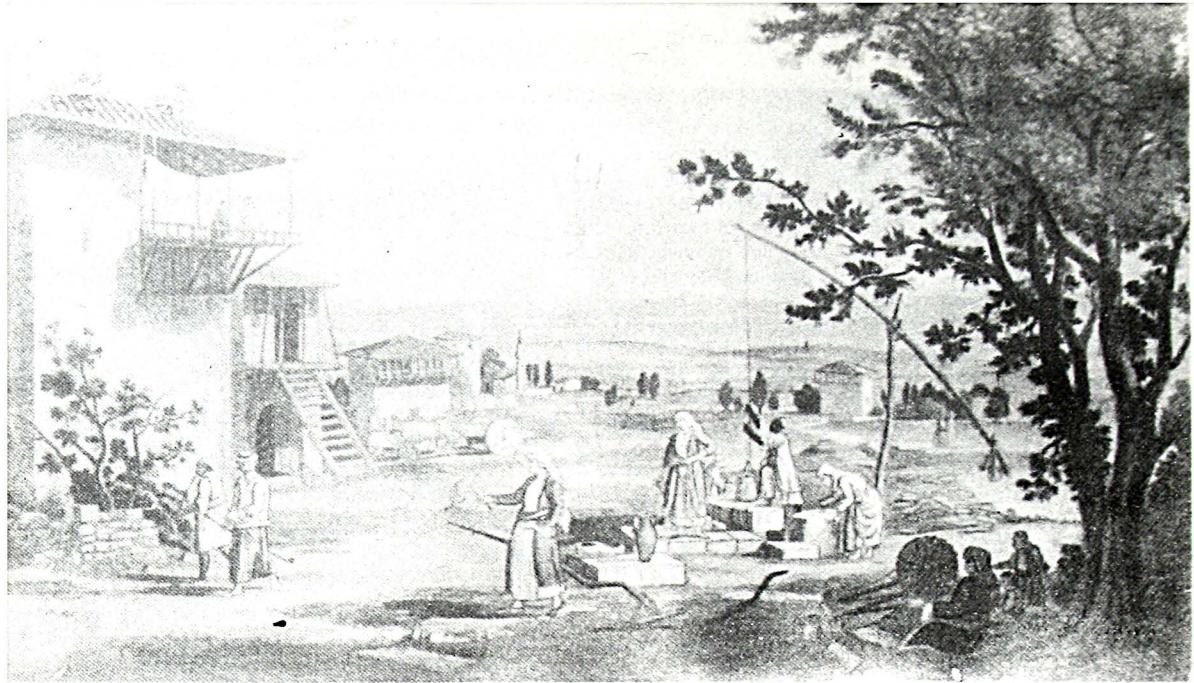
ΔΥΝΑΜΕΙΣ, πού ἔχουν τή ρίζα καὶ τή βάσι τους κυρίως ἐκτός τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, προσπαθοῦν νά ὑποδαυλίσουν πάλι ἀντιεβραϊκό πνεῦμα. Ἐχοντες — γιά πολλούς εὐκρινεῖς ἀλλά καὶ γιά μή διαφανεῖς λόγους — τήν ἀνοχή ὅρισμένων ἐλληνικῶν κύκλων, προσπαθοῦν νά περιορίσουν σέ νέα «Γκέττο» ἀπαγορεύσεων τούς Ἐβραίους τῆς Ἑλλάδος.

ΕΜΦΑΝΩΣ προσπαθοῦν, π.χ. νά δημιουργήσουν ἀπαγορευτικό κλῖμα γιά τή συμμετοχή τῶν Ἐβραίων στή δημόσια ζωή. (Θυμηθεῖτε δτί ἀπό μερίδα τοῦ ἐλληνικοῦ Τύπου, πού διατηρεῖ γνωστές διασυνδέσεις, δέν κρίθηκε, πέρυσι τέτοιο καιρό, ὁ τότε διοικητής τῆς ΔΕΗ ἃν ἦταν ἱκανός ἢ ὄχι στό πόστο του, πετυχημένος ἢ ὄχι στό ἔργο του, ἀλλά κρίθηκε μέ κριτήριο τό Θρήσκευμά του).

ΑΦΑΝΩΣ, μέ ἀνώνυμα τηλεφωνήματα, μέ ἀπειλητικές ἐπιστολές, μέ ρυπαρογραφήματα, μέ μή ἀποκρυπτόμενες προθέσεις καὶ σάν νά ἦταν κυρίαρχοι στόν ἐλληνικό χώρο (ἐνώ εἶναι ἐντελῶς ξένοι), προσπαθοῦν νά ἐκφοβίσουν καὶ νά ἐπιτύχουν κατατρομοκράτησι τῶν Ἑλλήνων Ἐβραίων.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ ΤΟΥΣ αὐτούς χρησιμοποιοῦν χίλιους δύο τρόπους, διαθέτουν ἄφθονα μέσα (πού ἀλλωστε δέν τούς λείπουν), ἐργάζονται συστηματικά ὑπουλα. Κάτω ἀπό μιά δῆθεν «αγάπη πρός τήν Ἑλλάδα» (ἐνώ στήν πορεία τῆς Ἱστορίας πουθενά δέν φαίνεται αὐτή ἡ διατυμπανιζόμενη «προαιώνια φιλία»), κάτω ἀπό μιά δῆθεν «συμπαράσταση πρός τήν Ἑλλάδα» («συμπαράστασι» χωρίς ἀπέτες ἀποδείξεις), προσπαθοῦν, ἐξ ἀντιδιαστολῆς, νά δημιουργήσουν προβλήματα στόν Ἐβραϊσμό.

ΟΙ ΚΑΙΡΟΙ, δῆμως, ἀλλαξαν. Οι Ἐβραῖοι τῆς Ἑλλάδος, δημος καὶ ὄλου τοῦ κόσμου, δέν θά ἐπιτρέψουν σέ νέους Ναζί νά τούς κλείσουν σέ νέα «Γκέττο» καὶ νά τούς ἔξοντάσουν μέ διάφορους τρόπους. Οι Ἐβραῖοι εἶναι ἀποφασισμένοι νά λάβουν ὅλα τά μέτρα ἀμύνης πού τούς παρέχει ἡ φιλελεύθερη ἐλληνική νομοθεσία. Εἶναι ἀποφασισμένοι νά ἀποκαλύψουν στόν ἔντιμο ἐλληνικό λαό (τοῦ δοπίου εἶναι γνήσιοι βλαστοί ἀπό τά πρό Χριστοῦ χρόνια), τά σα ἀλλοί, ξένοι αύτοί, βισσοδομοῦν. Δέν θά διστάσουν, λοιπόν, οι Ἐβραῖοι νά πράξουν ὅ, τι πρέπει, μιά κι ἔχουν σταθερή ἀπόφασι νά μήν κλεισθοῦν πίσω ἀπό τίς πόρτες τῶν ὄποιασδήποτε μορφῆς νέων «Γκέττο», πού ἔτοιμάζονται γι' αύτούς.

Η Λαρίσα τό 1815, τοῦ Dodwell. Ἀπό τήν Πινακοθήκη Δ. Κακλαμάνου.

Η ἑβραϊκή λαρισινή Κοινότητα

Η λαρισινή ἑβραϊκή Κοινότητα είναι άρχαιοτάτη. Παροικία ύπηρχε στήν πόλη μας πρό Xριστοῦ, πού δημιουργήθηκε προφανώς κατά τή Rωμαϊκή ἐποχή. "Οταν ὁ Χριστιανισμός ἀρχισε νά ἔκποιζε τήν εἰδωλολατρία, ἔνας ἀπό τούς Ἀποστόλους, ὁ Παῦλος, ἥρθε στήν Ἑλλάδα καί ἔκανε θαρραλέα κηρύγματα. Στούς Φιλίππους οι Rωμαῖοι τόν ἔπιασαν καί τόν ἔκλεισαν σέ μιά ἀνήλια φυλακή, δην τόν ὑπέβαλαν σέ φρικτά μαρτύρια γιά νά ἀπαρνηθεῖ ὅσα πίστευε καί διακήρυξε. Δέν λύνισε καί οι δύο Rωμαῖοι φρουροί τῆς φυλακῆς — πού σώζεται ώς σήμερα — τόν θαύμασαν καί ὀσπάσθηκαν τή χριστιανική θρησκεία. "Οταν μετά τήν ἀπελευθέρωσή του πῆγε στή Θεσσαλονίκη, βρῆκε ἔκει ἀνθοῦσα ἑβραϊκή παροικία καί στή Συναγωγή της ἔκαμε τά φλογερά του κηρύγματα. Ο πρώτος χριστιανικός πυρήνας πού δημιούργησε, ἀποτελέσθηκε ἀπό Ἑβραίους. Ἀπ' ἔκει προχώρησε στή

Βέροια, ὅπου σώζεται τό βῆμα ἀπό τό διόπο ἔκαμε τά κηρύγματά του. Στό ταξίδι του πρός Νότον, προτίμησε πλωτό μέσο καί, ἀφοῦ παρέκαμψε τή Θεσσαλία καί τή Στερεά Ἑλλάδα, πού τίς λυμαίνονταν πλήθη ληστῶν, ἔφθασε στήν Ἀθήνα, ὅπου προσηλύτισε τόν ἀρχοντά της Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη.

Στή ΛΑΡΙΣΑ τό Χριστιανισμό διέδωσε πολύ ἀργότερα δέπισκοπος Ὅπατης Ἡριδανός, πού ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Καί ἔδω πρώτη ἀσπάσθηκε τό Χριστιανισμό μιά Ἑβραιοπούλα! τήν ὅποια οι Ἐθνικοί (εἰδωλολάτρες) μίσησαν καί ἐπέδιωκαν νά τήν ἔξοντώσουν. "Από τότε δέν ἔπαψαν νά κάνουν τήν παρουσία τους στή Λάρισα οι Ἰσραηλίτες, οι ὅποιοι ἔζησαν πάντοτε ἀρμονικά μέ τούς Χριστιανούς.

Σχετικά ιστορικά στοιχεία ἀναφέρουν ὅτι «ἐν Λαρίσῃ ύπηρχαν Ἰουδαῖοι ἀσχολούμενοι εἰς τήν βιομηχανίαν καί εἰς

Ἀφιέρωμα στή Λάρισα

Κτισμένη στό ἀνατολικοκεντρικό τμῆμα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας, πάνω στίς δύο ὅχθες τοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ, καταμεσῆς σχεδόν τοῦ μεγάλου καί γόνιμου Θεσσαλικοῦ κάμπου, ἀπλώνεται ἀπό τή βαθιά ἀρχαιότητα, η Λάρισα, ἔνα μεγάλο σήμερα διοικητικό καί οἰκονομικό κέντρο, ὅχι μόνο τοῦ νομοῦ, ἀλλά καί διλόκληρης τῆς Θεσσαλίας.

Στήν πόλη αὐτή βρίσκεται ἀπό τά πρό Xριστοῦ χρόνια καί Ἰσραηλιτική Κοινότητα.

Τό σημερινό τεῦχος ἀφιερώνεται στήν Κοινότητα αὐτή. Σχετικό ἀρθρό γιά τήν ἴδια Κοινότητα δημοσιεύτηκε στό περιοδικό μας καί στό τεῦχος 10, τοῦ Ιουνίου 1978.

τό έμποριον, έχοντες ώς κυριωτέραν έστιαν τήν Θεσσαλονίκην». Ό Γουσταύος Κερτσαβέρ στήν «Ιστορία τῆς Ἑλλάδος» άναφέρει: «Κοινότητες δέ ιουδαϊκού υπήρχον καὶ ἐν Λαρίσῃ καὶ ἐν Ναυπάκτῳ μετά τριῶν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων τούτων Συναγωγῶν». Τρεῖς, ἐπίσης, Συναγωγάς, μετά ιουδαϊκῆς κοινότητος, ἐν Λαρίσῃ ἀναφέρει καὶ ὁ κατά τό έτος 1173 ἐπισκεφθείς τήν πόλιν Ἰουδαίος περιηγητής ραββί Βενιαμίν Τουδέλας. Είναι, θύμα, ἀπόριας δξίον πᾶς ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἀναφέρων ἐν τῇ Ιστορίᾳ του ὅτι ὁ Τουδέλας μνημονεύει πολλάς ἐλληνικάς πόλεις κατοικουμένας ὑπό Ἑβραίων, καὶ τόν Ἀλμυρὸν κατοικούμενον ὑπό τετρακοσίων Ἰουδαίων, δέν μνημονεύει μεταξύ αὐτῶν καὶ τήν Λάρισαν. Εἰς τήν «Ιστορίαν τῶν Ἑβραίων τῆς Τουρκίας» τοῦ Ροζάνες ἀναφέρεται: «φαίνεται ὅτι κατά τά ἔτη 1550 – 1600 ἡ ἑβραϊκή Κοινότης Λαρίσης ἡκμαζεν ἐπί Τουρκοκρατίας ἐπί πληθυσμῶν καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ἑβραϊκῶν γραμμάτων», καὶ ὁ Πώλος Λούκας περιγούμενος τήν Ἐλλάδα κατά τό έτος 1714 λέγει: «Οἱ Ἰουδαῖοι ζῶσιν ἐν Λαρίσῃ ἀρκετά ἥσυχα καὶ δλα τά χρήματα διέρχονται διά τῶν χειρῶν των. Ἀποκομίζουν ἀρκετά κέρδη, τά δποια γνωρίζουν νά χρησιμοποίησουν. Ἐπειδή δέ τά ποιμνία τῆς ἔξοχῆς παρέχουν μεγάλην ποσότητα ἔριον, κατεργάζονται ἐνδύματα ἀρκετά χονδροειδή τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλά τό έμποριόν των διατηρεῖ ὅλην τήν χώραν». Ο ιουδαϊκός πληθυσμός, ἀνερχόμενος κατά τό έτος 1804 εἰς μεγαλύτερον ἀριθμόν, περιωρίσθη κατά τά τελευταῖα ἐτη τῆς Τουρκοκρατίας εἰς δύο περίπου χιλιάδας κατοίκους, ἐλαττούμενος ώς σήμερα, ώς κατεδείχθη κατά τάς γενομένας ἀπογραφάς κατά Σεπτέμβριον τοῦ 1881 ἔτους, περιορισθείς εἰς 1.726 κατοίκους καὶ κατά τό έτος 1907 εἰς 1.609 λόγω τῆς εἰς Παλαιστίνην καὶ ἀλλαχοῦ μετοικήσεως αὐτοῦ, κατοικῶν δί' ούτος εἰς μίαν συνοικίαν, τήν ἑβραϊκήν, εἰς τό κέντρον τῆς πόλεως καὶ εύημερῶν καὶ πλουτῶν κατά τά παλαιότερα ἔτη, ώς προείρηται, περιέπεσε κατά τό πλείστον εἰς ἔνδειαν κατά τά τελευταῖα ἔτη. (Ο χρονικογράφος δέν ἀναφέρει τήν αίτιαν πού προκάλεσε τήν ἔνδειαν τῶν Λαρισινῶν Ἑβραίων. Μᾶλλον κάνει κακή ἐκτίμηση τῆς καταστάσεως τους. Ιατί δσα ἀναφέρει πάρακτα, σχετικά μέ τήν ἐπαγγελματική τους δραστηριότητα, δέν δικαιολογοῦν τόν χαρακτηρισμόν τους ώς ἔνδειων). Ὁργανωμένος ἡδη εἰς Κοινότητα ἀλληλοβοηθείας καὶ διατηρῶν μίαν Συναγωγήν (αὐτή πού ύπάρχει καὶ σήμερα) καὶ σχολείον κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας των, ώς καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, ἔχησκει ἀνέκαθεν ἴδιως τό ἐπαγγελμα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου καὶ ἔξεμεταλλεύτου ὧς μεταπράτης τάς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐνεργουμένας πολλάς ἐτησίας ἐμποροπανγύρεις. Φύσει εύφυής δ ιουδαϊκός πληθυσμός, κατεγίνετο καὶ εἰς τήν σπουδήν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τά δόπια ἄπαντες σχεδόν γνωρίζουσι, ἀναδειχθέντες τελευταῖον καὶ ἐπιστήμονες ἔξ αὐτῶν καὶ καταδειχαντες ὅτι τήν τε Αθηνῶν καὶ τόν κερδῶν Ἑρμῆν δύνανται ἔξ ίσου νά ύπηρετήσωσι».

Αύτά ἀναφέρουν τά ιστορικά χρονικά γιά τήν παρουσία, τή δραστηριότητα καὶ τή ζωή τῶν Λαρισινῶν Ισραηλίτων. Θά πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ποτέ δέν ἐπαφαν νά αίμοδοτούν μέ μετανάστες τήν Παλαιστίνη – καὶ δχι μόνο αὐτοῖ, ἀλλά δλοι οι ἀνά τόν κόσμον – γιά νά φτάσουν – δπως ἐφτασαν – στήν ἀναβίωση τῆς ἑθνικῆς τους ἐστίας.

Στό πέρασμα τῶν αίώνων ἡ λαρισινή παροικία συμμερίστηκε τή μοίρα τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου καὶ κατά τήν ἐποχή τῆς Ρωμαιοκρατίας καὶ, ἀργότερα, τῆς Τουρκοκρατίας. Η συνοικία, στήν δποια ἀνέκαθεν ἤταν συγκεντρω-

Η ΟΦΕΙΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟΥΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

‘Ο γνωστός Θεσσαλονικιός συγγραφέας ‘Ηλίας Πετρόπουλος γράφει ἀπό τό Παρίσι στά «Νέα» (9 - 1 - 1982) καὶ προτείνει τά ἔξης στήν ὑπουργό Πολιτισμοῦ κ. Μ. Μερκούρη:

Δέν ξέρω πᾶς καὶ πότε θά τιμήσει τό γεγονός ἡ Ισραηλιτική Κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης. ‘Ομως τό πρόβλημα είναι δν ἡ νέα ἐλληνική κυβέρνηση θέλει καὶ προτίθεται νά θυμηθεῖ τά 50.000 θύματα. Προτείνω τό ‘Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο νά τοποθετήσει μιά ἀναμνηστική στήλη στό χώρο τῆς Πανεπιστημιούπολης, πού ήθικῶς ἀνήκει πάντα στήν Ισραηλιτική Κοινότητα. Τά ‘Ελληνικά Ταχυδρομεῖα νά προκηρύξουν ἐγκαίρως διαγωνισμό γιά τή φιλοτέχνηση μακετών μιᾶς σειρᾶς τιμητικῶν γραμματοσήμων, ἐνώ, παράλληλα, τό Ταχυδρομεῖο Θεσσαλονίκης θά πρέπει νά κατασκευάσει σχετικές σφραγίδες μέ τήν ἔνδειξην: «1943 Όλοκαύτωμα Ἑβραίων Θεσσαλονίκης». Τό Δημοτικό Συμβούλιο Θεσσαλονίκης νά δώσει μιά ἀνάλογη ὄνομασία σέ κάποια δόδο τῆς πόλης. Τό θέμα ἐπείγει. ‘Ολα αύτά δέν γίνονται ἀπό τή μιά μέρα στήν ἀλλη. Χρειάζονται πολλή δουλειά ἀπό τώρα. Γι’ αύτό, ἀλλωστε, σᾶς γράφω ἔνα χρόνο νωρίτερα... »

Συμπληρώνουμε μέ τή σειρά μας δτι, δπως κι ἀλλοτε ἔχουμε γράψει, δ πόλη τῆς Θεσσαλονίκης ἔχει ἔνα τραγικό προνόμιο: κατέχει παγκοσμίως τήν πρώτη θέση στίς ἀπώλειες τῶν Ἑβραίων, μά καὶ τό 96% τούς ἑβραϊκού στοιχείου τῆς ἔξοντώθηκε ἀπό τούς Ναζ. Στούς ἀθώους αύτούς πολίτες της, οι δποιοι μέ τή δραστηριότητά τους συνέβαλαν ούσιαστικά στήν ἀνάπτυξή της, δ θεσσαλονίκη ἔχει μιά ἀνοικτή δφειλή!...

μένοι, δέν κτίσθηκε συμπτωματικά στή θέση πού βρίσκεται ώς τά σήμερα. Οι οικιστές της φρόντισαν νά γειτνιάζουν μέ τόν Πηνειό καὶ δλα τά σπίτια ἐπικοινωνοῦσαν μεταξύ τους γιά νά μπορούν σέ ὕρες διωγμῶν νά διαφεύγουν καὶ, περνώντας τή γέφυρα ἡ μέ πλωτά μέσα, νά φθάνουν στήν ἀλλη δχθη καὶ ἀπό κεῖ νά πάρονταν τό δρόμο γιά τό βουνό, δπως εύρισκαν ἀσφαλές καταφύγιο. Φαινόταν παράξενο γιατί δλα σχεδόν τά σπίτια τους ἤταν Ισόγεια καὶ ταπεινά. Μεγάλα ἀρχισαν νά ύψωνουν οι εύποροι μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Λάρισας. Πρίν, ζούσαν μέ τό φόβο στίς ψυχές τους ἀπό τά «ντού» πού ἔκαναν οι Τουρκαλάδες γιά νά τους ἀπογυμνώσουν ἀπό τά χρήματα καὶ τά χρυσαφικά τους. ‘Οσα τήν χώρα ἔξουσίαζαν οι δγριοι ‘Οσμανλήδες, οι Ισραηλίτες ἀπέφευγαν νά κάμουν ἐπίδειξη τοῦ πλούτου τους, γι’ αύτό ούτε πολυτελή σπίτια ἔκαναν ούτε ἐπενδύσεις σέ ἀστικά καὶ ἀγροτικά ἀκίνητα. Τά κέρδη πού ἀποκόμιζαν ἀπό τίς δουλειές τους τά ἐπένδυσαν σέ χρυσά νομί-

Tá Témpη. Γερμανική χαλκογραφία.

σμάτα καί κοσμήματα καί σέ πολύτιμους λίθους, γιά νά μποροῦν διατηρεῖσθαι τό μικρό ή μεγάλο θησαυρό του, νά τόν βάζει κάτω από τή μασχάλη του σέ σακούλες καί, παρατώντας τό σπίτι του, νά σώσει, τρέχοντας, τό κεφάλι του καί τήν περιουσία του. Άκριβώς τήν ίδια τακτική τηροῦσαν καί οι Χριστιανοί, πού κατοικούσαν στόν Τρανό Μαχαλᾶ, γύρω από τήν άνατολική πλευρά τού Φρουρίου καί δχι πολύ μακριά από τόν Πηνειό. Είχαν τίς ίδιες πικρές έμπειρίες μέ τούς Ισραηλίτες καί παρίσταναν τούς κακομοίρηδες. Παρ' όλα αυτά, θμως, δέν γλύτωναν από τίς ληστρικές έπιχειρήσεις τών κατακτητῶν. Γ' αυτό δχι λίγες φορές βρέθηκε ή Λάρισα νά κατοικεῖται μόνο από Τουρκούς.

Οι σχέσεις άνάμεσα στούς Χριστιανούς καί τούς Ισραηλίτες ήταν πάντοτε άρμονικές, δημοσίες καί τώρα. Καί δοκιμάστηκαν, γιά μιά άκομη φορά, τόν καιρό τής γερμανικής κατοχῆς, κατά τόν τελευταῖο πόλεμο. Η λαρισινή έβραική παροικία είχε τίς λιγότερες άπωλειες, χάρη στή βοήθεια πού πρόσφεραν οι Χριστιανοί στούς Ισραηλίτες, όταν άρχισε τό άγριο κυνηγητό τους από τούς άποκτηνωμένους ναζιστές. Πολύ πρίν γίνει τό μεγάλο μπλόκο στήν έβραική συνοικία, άρκετές οι λογένειες Ισραηλιτῶν έγκατέλειψαν τή Λάρισα καί ζήτησαν σωτηρία στήν ύπαιθρο, όπου βρήκαν φιλόξενο καταφύγιο, προστασία καί κάθε άλλης μορφής βοήθεια. Άλλα

καί τήν ήμέρα πού τά χιτλερικά κτήνη έζωσαν τή συνοικία τους, οι Λαρισινοί δέν έμειναν άδιάφοροι. Πολλοί προσπάθησαν μέ κίνδυνο τής δικῆς τους ζωῆς καί πέτυχαν νά πάρουν από τών λύκων τά στόματα άρκετούς Ισραηλίτες. "Οσοι, τελικά, πιάστηκαν καί μεταφέρθηκαν στά στρατόπεδα έξοντώσεως ήταν οι λιγότεροι. Ίσως καί αύτοί νά είχαν σωθεί, δην έγκαιρα συνειδητοποιούσαν τόν κίνδυνο καί έγκατέλειπαν τήν πόλη γιά νά άνεβουν στά βουνά. Θά ήταν σκόπιμο νά σημειώσουμε διτί οι Λαρισινοί Ισραηλίτες δείχτηκαν πάντοτε καλοί πατριώτες. "Οσοι στρατεύθηκαν στόν πόλεμο τού 1940 πολέμησαν μέ αύταπάρνηση, ίσως καί φανατισμό, γιατί ήξεραν διτί νίκη τού "Άξονα σήμαινε γι' αύτούς άφανισμό. Στή Γερμανία είχαν ύψωθεί οι καμινάδες τών κρεματορίων, όπου, άνάμεσα στά ξένη έκατομμύρια, βρήκαν τραγικό θάνατο καί οι Λαρισινοί Ισραηλίτες.

"Υστερα από τόσες συμφορές, δοσοί σώθηκαν καί παλινόστησαν, ξαναδημιούργησαν τά νοικοκυριά καί τίς έπιχειρήσεις τους, συνεχίζοντας τήν παράδοση τών προγόνων τους μέ έξαιρετική έπιδοση στό έμπόριο.

ΟΛΥΜΠΙΟΣ

[Τό δρόμο αυτό, πού ύπογράφεται μέ τό ψευδώνυμο «Ολύμπιος» δημοσιεύτηκε στήν έφημερίδα «Λάρισα», στίς 4.12.1978].

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Πομπώδης έξοδος τοῦ Σουλτάνου ἐκ Λαρίπος, κατά τό ἔτος 1669.

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

Στίς μελέτες γιά τήν σύστασι τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Λαρίσης, κυριαρχική θέσι καταλαμβάνει τό έβραικό στοιχεῖο πού, ἀπό τά βάθη τῶν αἰώνων, τά βήματα τῆς διασπορᾶς του ὡδήγησαν ἔνα σημαντικό κομμάτι στό ήλιοθρεμένο Γιαβάν, ὅπως ἀποκαλεῖται έβραιος ἡ Ἑλλάδα, ἡ δόπια ἔγινε μιά ἀπό τίς πιό φιλόξενες ἐστίες τοῦ Γκαλούθ (Διασπορᾶς).

Ἡ ἀνθρωπότητα χρωστάει στήν προσφυγιά τῶν Βυζαντινῶν τά φῶς· τοῦ πολιτισμοῦ τῆς καὶ στήν διασπορά τῶν Εβραίων τὴν οίκονομική ἀνθίσι καὶ διακίνησι τῆς.

Καί γιά νά θυμηθοῦμε τά προλεγόμενα στήν ύπό ἔκδοσι ιστορία τῶν «Ἐβραίων τῆς Λαρίσης» τοῦ δημάρχου κ. Δ. Χατζηγιάννη «ὁ παραλληλισμός τῆς μοίρας τῶν δύο φυλῶν, ἑλληνικῆς καὶ ἔβραικῆς, ύπενθυμίζει τί καί οι δύο ἀπέδωσαν στήν ἀνθρωπότητα. Χωρίς νά είναι ἀνάγκη νά δοθῇ τό μέτρον τῶν ύπηρεσιῶν ἑκατέρας, θά ήδυνάμεθα νά πούμε ὅτι καί οι δύο δέν ὀφείλουν στήν ἀνθρωπότητα. Τάς ὀφείλει αὐτή».

Διά μέσου τῶν αἰώνων «Ἑλληνες καὶ ἔβραιοι, εύρεθησαν συνοδοιπόροι στὸν κοινὸ δρόμο μαρτυρίου ἀλλά καὶ θριάμβων.

Ἡ Ἑλλάδα, παρέσχε στούς ισραηλίτες, ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων, καταφύγιον σωτηρίας, ἀλλά καὶ ἀπετέλεσε, παράλληλα, στίβον ἀνελίξεως καὶ εύδοκιμήσεως των.

Ἡ ἀρχαία Ἀθήνα δέν τούς ἐκράτησε ποτέ μονίμως. Ἡ Λάρισα, δημως, κατέστη μόνιμο ἔδρανό τους

καὶ μάλιστα, σέ χρόνια ἐκλάμψεώς της, ἀπετέλεσε τήν περιώνυμη καί κοσμοξάκουστη «Μάντρε ντ' Ισραέλ» Μητρόπολι τοῦ Ισραήλ, δηλαδή πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἡ λαρισαϊκή ἔβραική Κοινότης, ἐγνώρισε ἀκμή, πού ἀσφαλῶς είναι συνφασμένη μέ τήν παλιά αἴγλη τῆς πόλεως μας.

Αὐτοῦ, λοιπόν, τοῦ προοδευτικοῦ στοιχείου τήν ἐνεργειακή ὑπαρξί θά ξέιστορήσωμε σέ συνέχεια σημειωμάτων μας, τά ὅποια, παράλληλα, θάναι καὶ μιά εύχάριστη ἀναδρομή στήν ἀρχαία, τή μεσαιωνική, τήν τουρκοκρατούμενη καὶ τήν μεταπελευθερωτική Λάρισα, ἡ δόπια, μέ τήν σειρά της, ὀφείλει πολλά καὶ στούς «Ἑλληνοεβραίους πολίτας της.

Ἄς ἀναδράμωμε, λοιπόν, πρός τίς πηγές τοῦ θέματός μας. Μέχρι τόν 2ον π.Χ. αἰώνα οἱ ισραηλίτες μέν ὄνομαζόντουσαν Σημίτες καὶ Υἱοί τοῦ Ισραήλ, οἱ κάτοικοι δέ τῆς Νοτιωτάτης Βαλκανικῆς «Ἑλληνες». Τό ἔθνικό ὄνομα «Ἐβραῖοι», μέ τό δοποῖ πέρασε ὁ περιούσιος λαός στήν παγκόσμια ιστορία, γίνεται γνωστό καὶ χρησιμοποιεῖται κυρίως μετά τήν Αίχμαλωσία, τότε περίπου, πού οι «Ἑλληνες ὄντας» βούζοντουσαν Βυζαντινοί καὶ Γραικοί ἀργότερα.

Τό ὄνομα Ισραήλ σημαίνει κραταιός, δυνατός, τό τοιούτον δέ «Ἐβραῖοι» σημαίνει «περάτες» διαβατάρηδες καὶ ὀφείλεται στό γεγονός τῆς διαβάσεως τοῦ Εύφρατη ἀπ' τόν Γενάρχη Ἀβραάμ, ὁ δοποῖς εἶχε ὄνομαστεῖ «ἐβρί» — περάτης.

Γεράτη έπικές σελίδες είναι καί ή ιστορία των 'Εβραιών — όπως και τών 'Ελλήνων — άποκορύφωμα της δύο ποικιλότητας της θρησκείας και της φυλές, που είχαν ως άποτέλεσμα τραγικό την ύποταγή τους και τό δράμα αλλά καί το θαῦμα της έπιβιωτικής διασποράς των, που άνεδειξε μιά σειρά σοφίους τού πνεύματος και τής οικονομικής ζωῆς στούς τόπους τής προσφυγιάς των. Κι αύτό, άναμεσα σε τρομακτικό πορνόρομ, που ἄρχισαν άμεσως μετά κι άποκορυφώθηκαν στήν ιεροεξεταστική 'Ιστονία και στήν χιτλερική Γερμανία τών καιρών μας.

Τό 1930 άριθμούνταν περί τα 16.000.000 'Εβραιών σ' όλον τόν κόσμο και σήμερα περίπου 6,5 έκ. ψυχές έθυσιάσθησαν στό βωμό τής μισαλλοδόξου βίας τού άνθρωπου.

Μετά τήν πρώτη Διασπορά, τήν Αιχμαλωσία και τήν "Έξοδο, συναντούμε τούς πρώτους 'Εβραιούς νά έγκαθίστανται καί νά ίδρυσουν παροικίες στά παράλια τής Μεσογείου.

Κυρίως τό έβραικό στοιχεῖο έμφανιζεται στή Θεσσαλία και Μακεδονία κατά τόν 5ον μ.Χ. αιώνα άσχολούμενο στό έμποριο και στήν βιομηχανία.

Μία τέτοια παροικία, πού άνεπτυχθη σέ ανθροή και έξακουστη κοινότητα, ύπηρξε καί ή τής Λαρίσης, ή δοπία άριθμει κάπου 1.800 χρόνια ζωντανής ύπαρξεως. Κι αύτό άποδεικνύεται από τό γεγονός δπτού άπόστολος 'Ηρωδίων, πρός τούς 'Εβραιούς τής Λαρίσης, πρωτοεκήρυξε τόν Χριστιανισμό τό 150 μ.Χ. και πρός τούς δοπίους ό Παύλος άπειθυνέται μέ τά λόγια: «ἀστάσασθε τόν 'Ηρωδίωνα τόν συγγενή μου».

'Άλλα ή συγκρότησι τής έβραικής Κοινότητος τής Λαρίσης, άνεπτυχθη, κυρίως μετά τόν 14ον αιώνα, μέ τήν έλευσι πολλών 'Ιστονοεβραίων, πού κατέψυγαν στήν 'Ελλάδα καταδιωγμένοι και προεγραμμένοι από τούς 'Ιστανούς, και έφθασε στόν κολοφώνα της τούς 15ο, 16ο, 17ο και 18ο αιώνα.

Κατά τό δάστημα αύτό ή ισραηλιτική Κοινότητης Λαρίσης καθίσταται ή περιώνυμος «Μάντρε ντ' Ισραέλ», δηλαδή Μητρόπολι τού 'Ισραήλ, μέ ίδιατερο λειτουργικό στής μεγαλοπρεπείς Συναγωγές της πού δονομάζεται χαρακτηριστικώς «Μαχάρ Ρουμάνια», δηλαδή Ρωμαϊκό Λειτουργικό (Βιβλίο Προσευχών). 'Εδω στή Λάρισα, κατά τήν ίδια περίπου έποχη, έγραφησαν από τούς σοφολογίους τού 'Ισραήλ τά περίφημα «Πιγιούτιμ» (ποιήματα) πού είναι από τά σπανιώτερα διαμάντια τής έβραικής Μούσας.

Στήν Λάρισα έλειτούργησε, έπισης, ή περίφημη «Γιεσιβᾶ», δηλαδή Πανεπιστημιακή Σχολή, ίδρυμα τού Τσελεμπή (άρχοντος) Έλιγια.

'Από τήν έποχήν τής Τουρκοκρατίας, άρχιζε ο χαλασμός τών 'Εβραιών, και παρά τά προνόμια τού Σουλτάνου, πού τά καταπούσε ή άδηφαγία τών κατά τόπους τυραννίσκων του.

'Ανέκαθεν οι 'Εβραιοί τής Λαρίσης, συνύφαναν τήν υπαρξή τους μέ τήν ιστορία τής πόλεως αύτής και στής καταδρομές και στούς θριάμβους τών Λαρισαίων, είχαν κι αύτοί τόν κλήρο τους.

ΟΙ ΛΑΡΙΣΙΝΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ 1881

'Η άνατολή τής άπελευθερώσεως τής Θεσσαλικής πρωτευούσης, ώς ήτο φυσικό, εύρε και τούς Λαρισινούς 'Εβραιούς στό πόδι και γιά έναν λόγω άκομη περισσότερο: Γιατί ή Τουρκοκρατία, δσο μπόρεσε, τούς είχε καταφέρει θανάσιμα πλήγματα και ή κατάργηση της έσθμαινε γι' αύτούς τήν άπαρχην μιάς νέας ζωῆς.

ΕΒΡΑΪΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΚΑΙ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΕΣ

Η Ισραηλιτική Κοινότης Λαρίσης άνεκαθεν έδωσε στό πανελλήνιο έξεχουσες προσωπικότητες τής έπιστημης, τών γραμμάτων και τής κοινωνικής ζωῆς. Άπο τή Λάρισα κατάγονται μιά σειρά στυλοβάτες τής δημοσίας οικονομικής και πολιτικής ζωῆς δρ., δπως οι βουλευτές Θεσσαλονίκης 'Ισχάκ Μίεσονά 'Αλχανάτη και Ίσχάκ Αθραάμ Σακή (και γερουσιαστής) και οι δημοτικοί σύμβουλοι Λαρίσης, Χαίμ 'Αλχανάτη, Σαλβατώρ 'Αθραάμ, Μπένιο Λεβή, Ραφαήλ Σαμπατά, κ.δ., οι δρόποιοι μεγάλες ύπηρεσίες προσέφεραν στήν Κοινότητα και στήν πόλη.

Μέ τήν παράδοσι λοιπόν τής πόλεως άπο τόν Τούρκο πολιτικοστρατιωτικό διοικητή τής Χαλήπ Πασά, στά χέρια τού άπελευθερωτικού Στρατού τό πρωί τής Κυριακής τής 31 Αύγουστου 1881, οι 'Εβραιοί τής Λαρίσης, διεκρίθησαν στής πρώτες γραμμές τού παραληρούντος άπο τέραν συγκίνησι λασού.

Τά τής ύποδοχής, έκ μέρους τών 'Ισραηλιτῶν τοῦ έλληνικού στρατού, παραλαμβάνομε άπο τό ήμερολόγιο τού μεγάλου 'Αρχιρραβίνου τής Λαρίσης και Θεσσαλίας Συμέων 'Αραρών Πέσαχ.

Ο Πέσαχ διέμενε χρόνια στή Θεσσαλική Μητρόπολι, στο διετέλεσε πρόδρος τού Μεγάλου «Μπέθ Ντίν» ('Ιεροδικείου) τής Θεσσαλίας, πού έδρευε στή Λάρισα, και άπο του άνελίχθη είς γενάρχην τών 'Ελληνοεβραίων, άναδειχθείς είς τόν άρχιρραβίνικόν Θρόνον, μετά τόν θάνατον τού άλλου μεγάλου ιεράρχου Δαυίδ 'Αντζελ, κατ' άπόλυτον έκλογην ύπό τής Ραββινής Συνόδου τής 'Ελλάδος.

Ο Θεσσαλάρχης αύτού τών 'Εβραιών, προσέφερε πολύτιμες ύπηρεσίες στό έθνος και βοήθησε δσον δλίγοι στήν κατάλυσι τού τουρκικού ζυγού και στήν άπελευθέρωση τής Θεσσαλίας, καθώς και στήν μεταπελευθερωτική άποκατάστασι και περίθαλψι τών πολεμοπαθών τής έποχής έκεινης.

Υπήρξε σοφός καθιδηγητής δλων τών έβραικών καθιδρυμάτων τής Θεσσαλίας, συνέγραψε περί τά 15 έργα στήν έβραική, τά δοπία και μετεφέρθησαν προσφάτως στό 'Ισραήλ γιά έκδοση, κληρονομώντας στόν δξιο συνεχιστή του υιού της Μωυσή Πέσαχ, τήν δυτότητά του, ή δοπία ύπηρξε τέτοια, ώστε και αύτός άκομη δ μεγάλος Τρικούπης νά τόν συμβούλευεται γιά τά κορυφαία έλληνοεβραϊκά έθνικά ζητήματα και άλλα πολλά.

'Αλλ' άς δούμε μιά άνεκδοτη σελίδα άπο τήν έθνοτοπική ιστορία, ή δοπία άφορά τήν συμμετοχή τών 'Ισραηλιτών στήν άπελευθέρωσι και ειδικά στήν ύποδοχή τού Βασιλέως Γεωργίου Α' στή Λάρισα λίγο μετά, δπως τήν περιγράφει δ σειμηστος Πέσαχ:

Οι «Πατέρες» τής Κοινότητος, κρατώντας στό ένα χέρι τά ιερά βιβλία και μέ άναμμένες λαμπάδες στό άλλο, συναπαντήθηκαν μέ τήν βασιλικήν πομπή παρά τήν «Κομμένη Γῆ» (πέρα από τή Φιλιππούπολι) κι έκει άκούστηκε τό πρώτο «ώς εύ παρέστης» στήν έβραική γλώσσα.

Έν συνεχεία στή Λάρισα δ Πέσαχ, έχοντας ώς μεταφραστή του τόν πρωθιεράρχη 'Αντζελ, έξεφώνησε είς έ-

βραιοϊσπανικήν γλῶσσα ἔναν ἄκρως φιλελληνικό μνημειώδη λόγο πρός τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ίδου λίγα ἀποσπάσματα ἀπό τὸν λόγο ἑκείνον:

«Ἄδονά (Κύριε), ἐν ὄνومατί Σου πράπτοντες ἐπετύχαμεν καὶ δέομαί Σοι. Δυνάμυσον καὶ ἴσχυροποίησον ὡτὸν τὸν Βασιλέα καὶ τὸν λαόν καὶ διαφύλαξέ τους ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ εὐπραξίᾳ. Ἀμήν.

Ἐνδοξοὶ ἀρχηγοὶ καὶ ἐλευθερόφρονες στρατιῶται:

Ἡ ἑνταῦθα Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης, μία τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἱστορικῶν Κοινοτήτων τῆς Βαλκανικῆς, χαιρετᾶ σήμερον τὴν πανηγυρικήν ἔλευσίν σας, μέ εγκάρδιον χαράν καὶ ἐνδόμυχον ἀγαλλίασιν καὶ ἀναγράφει χρυσοῖς γράμμασι εἰς τὰ χρονικά της τὴν ἀρχήν νέου βίου, συνοδευομένου μὲ τὰ ἀγαθά τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν ἑβραική πομπὴ συνεπάλιρωναν 12 ἀγγελόμορφα παιδιά μὲ ἔθνικές στολές καὶ δύο σημαῖες, μιὰ ἑβραική καὶ μιὰ ἐλληνική, πάνω στὶς ὅποιες ἐγράφετο καὶ στὶς δύο γλῶσσες, «εὐλογημένος ὁ ἑρχόμενος».

Μάλιστα ὁ χορός αὐτὸς τῶν παιδιῶν ἔψαλε κι ἔνα πατριωτικό ἄσμα, πού τὸ ἔχει συνθέσει ὁ ἑβραιολαριστινός καθηγητής Σαμουήλ Φαρατζῆ, μέ τίτλο: «Ἀύτή ἡ μέρα τῆς σωτηρίας μας».

Μετά τὴν ἐπίσκεψί του στὸν Μητροπολιτικό ναὸ τοῦ Ἀγίου Ἄχιλλείου ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεσκέφθη τὴν Μεγάλην Συναγωγὴν, πατώντας ἐπάνω σὲ ταπητοστρωμένο δρόμο, δὲ ὅποιος ἄρχιζε ἀπὸ τὰ σημερινά γραφεῖα τοῦ «Κήρυκος» μέχρι τῆς εἰσόδου τῆς Συναγωγῆς, ὅπου εἶχε στηθεῖ δάφνινη ἀψίδα. Στή μέσην τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Συναγωγῆς, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ὁ λαός ἔξεπεμπαν τὴν ἀνάλογην μὲ τὴν περίστασι «Εὔχην πρὸς τὸν Βασιλέα».

Τὴν ἐπομένην, τὸ Ἱερατεῖο καὶ ἡ ἑβραικὴ Δημογεροντία, ἀνταπέδωσαν τὴν βασιλικὴ ἐπίσκεψι στὰ βασιλικά ἀνάκτορα, τὰ ὅποια ἥσαν στὸ σημερινὸν κῆπο Παιδικῆς Χαρᾶς.

Μετά τὴν ἀπελευθέρωσι καὶ τὴν ἀποκατάστασιν Χριστιανῶν καὶ Ἰσραηλιτῶν, ἡ ζωὴ ἀρχισε νά προχωρή πλέον μὲ γοργὸν ρυθμό.

Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης ἀριθμοῦσε κάπου 1.800 ψυχές μὲ τέσσερις Συναγωγές καὶ ἄλλα ιδρύματα.

Μέ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1882 οἱ ἑβραῖοι τῆς Ἐλλάδος, κατενεμήθησαν σὲ 7 Κοινότητες καὶ ἀνήρχοντο κατά πόλεις: Εἰς Λάρισαν 2.800, Κέρκυρα 5.000, Τρίκαλα 1.100, Βόλος 650, Χαλκίς 500 καὶ Ζάκυνθος 300. Στήν Ἀθήνα δέν ύψισταται Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης. Στήν ἀπογραφὴ πάλι τοῦ 1907, ἡ Λάρισα εἶχε 1.069 Ἰσραηλίτες, τὰ Τρίκαλα 553, ὁ Βόλος 885.

Ἡ Λάρισα, καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὸ Ἰσραηλιτικὸν στοιχεῖο, ύπηρξε πρό 80 - 100 ἔτῶν τὸ κέντρον τῆς ἑβραικῆς ἀρχοντιάς. Ἐδῶ, σ' αὐτήν τὴν πόλι, ἤκμασαν οἱ περιφημοὶ «Τσελεμένης» (ἄρχοντες) προεστοί τῶν ἑβραίων Θεσσαλίας καὶ ὅλης τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος.

Ο τίτλος τοῦ «Τσελεμπή» ἐπί Τουρκοκρατίας ἦταν ἄκρως τιμητικός καὶ διακριτικός καὶ ἀπενέμετο σέ ἑκείνους πού ἐπεβάλλοντο γιά τὴν κοινωνική θέσι τους. Οὕτε ὁ χωρος, ὅμως, οὗτε ὁ χρόνος μᾶς παίρνει γιά νά παραθέσουμε τὸ «Λίμπρο ντ' Ὁρο» (Χρυσῆ Βίβλος) τῶν ἑβραίων «Τσελεμπή» τῆς Λαρίσης. Εἶναι μακρός καὶ κοσμεῖται ἀπό περιλαμπτρὰ ὄνόματα σοφῶν ἀρχόντων, προεστώτων, οἱ ὅποιοι μέ τὴν θέσι τους, πολλές φορές, ἔσωσαν δλόκληρες καταστάσεις καὶ συνέβαλαν ὅσον δλίγοι στὴν ἀνέλιξι καὶ ίδιαιτατά στήν οἰκονομική ἀνοδὸ τῆς Λαρίσης γενικώτερα.

ΙΣΡΑΗΛΙΝΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Ἐπτά Συναγωγές, ἀναφέρει ἡ ἔθνοτοπική ιστο-

ρία, κοσμοῦσαν τὴν Λάρισα τὸν περασμένο αἰώνα καὶ ὡς τίς ἀρχές τοῦ διανυομένου. Εἶχε δηλαδή ἡ πόλις:

1) Τὴν Ἱερά Συναγωγήν «Ἐτς Χαγήμ», πού σημαίνει «Δέντρο τῆς Ζωῆς». Ἔτοι ἐλέγοντο οἱ Συναγωγές (ἴκκλησίες) στὴν Βυζαντινή ἐποχῇ, πράγμα πού, σύν τοῖς ἄλλοις, ἀποδεικνύει τὴν ἀρχαιότητα τῶν ἑβραίων τῆς Λαρίσης. Κατά τὴν Ἰδιαίτερην Συναγωγήν προσονομαζόντουσαν καὶ «Ἐτς Ἀντάθ», πού σημαίνει πάλι «Δένδρο τῆς Γνώσεως».

2) Τὴν Ἱερά Μικρά Συναγωγή.

3) Τὴν Συναγωγή τῶν Σεφαραντίμ.

4) Τὴν Συναγωγή τοῦ Τσελεμπή Δαυίδ Σακῆ.

5) Τὴν ιδιωτικὴ Συναγωγή τοῦ Τσελεμπή Ἀβράμ Σαμπεθάι ἡ Σαμπετάτι.

6) Τὴν ιδιωτικὴ τοῦ Τσελεμπή Σαλώμ Χακήμ καὶ

7) Τὴν Ἱερά Συναγωγή Ταλμούδ Τορᾶ (Σχολῆς).

Ἄπο δύος αὐτούς τούς λατρευτικούς χώρους, πού ἔγιναν κατά διάφορα χρονικά διαστήματα, σώζεται σήμερα, ἀνακαινισθεῖσα μετά τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον, τῆ συνδρομῆ τῆς μεγάλης ἑβραιομερικανικῆς ὄργανωσεως «Τζίντ», ἡ πρώτη μεγάλη Συναγωγή «Ἐτς Χαγήμ», ἐπί οικοπέδου πού εἶχε δωρήσει στὴν Κοινότητα ὁ Τσελεμπή Ἐλιγιάδου Κοέν.

Ἡ ἀνέγερσις αὐτῆς τῆς Συναγωγῆς ἔχει Ιστορία. Συνδέεται δὲ μὲ μιὰ μεγάλη καταστροφή, πού ἔλαβε χώραν ύπό της ἔξις συνθῆκες:

Τὸ ἔτος 1857 (ἐβραϊκό 5617) ἔγινε μιὰ μεγάλη πυρκαϊά, πού κατέστρεψε δύο Συναγωγές στὴν ἑβραικὴ συνοικία «Ἐξ Δρόμοι», ἔξη μιδρασίμ (παρεκκλήσια) καὶ πολλά σπίτια καὶ καταστήματα συμπολιτῶν ἑβραίων.

Τὰ πρωτόνονα μέσα κατασβέσεως τῆς φωτιᾶς δέν ἦσαν ἄλλα κατά τὴν ἐποχήν ἐκείνην ἀπό τούς κουβάδες, τίς στάμνες, τά ἀσκιά καὶ τά δημοτικά βαρέλια, πού ἔσερναν οἱ ππωχοὶ «Σακκατζῆδες», πού ἀδειαζαν γιά λίγες πενταροδέκαρες τὸ θολὸν νερό τοῦ Πηνειοῦ στὰ πήλινα «κιούπια» τῶν σπιτιών. Ἡ φωτιά, ἀδηφάγος καὶ ἀκαταμάχητος, σχεδόν κατέστρεψε τὰ πάντα στὸ δρόμο της.

Τότε ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης, μὲ ἐπί κεφαλῆς τούς ἀρχιρραβίνους καὶ τούς «Τσελεμπῆ», ἐκινήθη ἀνά τὸ πανελλήνιον καὶ εἰς τὴν Εύρωπη καὶ μὲ ἐρανικά χρήματα πού συνεκεντρώθησαν, ἀνοικοδομήθησαν τὰ καέντα καὶ ἡ Συναγωγὴ πού συνεπληρώθη μεταπολεμικά.

Ἐπί «Ἐπιτροπείας τῶν Θρησκευμάτων Μπαντάφ καὶ Χαΐμ Ἀλχανάντ (πάππου τοῦ συμπολίτου Φαρμακοποιοῦ κ. Χαΐμ Ἀλχανάντ) ἀρχισε ἡ ἀνέγερσις τῆς περικαλλοῦς Συναγωγῆς, ἡ ὅποια ἐπεραπάθη τὸ ἔτος 1860 (ἐβραϊκό 5621) κατά τὴν ἡμέρα τῆς ἑβραικῆς Νεομηνίας, πού συμπίπτει μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τῶν ἐλληνικῶν μηνῶν Οκτωβρίου - Νοεμβρίου.

Σπουδαῖο ρόλο στὴν ἐπανακμή τῆς ἑβραικῆς παροικίας καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος, ὅπως εἶναι ἐπισήμως ἀναγνωρισμένη ἡ ἐστία τῆς Λαρίσης, σπουδαῖο ρόλο ἐπαίξει ὁ Τσελεμπῆς Ἐλιγιάδου Κοέν. Ο ραββίνος Ἀβράμ Φινσῆ, πού πέρασε ἀπό τὴν πόλιν μας τὸ ἔτος 1851, φιλοξενηθεῖς ἀπό τὴν χήρα τοῦ Κοέν Ρεκούτσια (Ρεβέκκα), συνήντησε τέτοια ἀρχοντιά, ἐμπρακτή φιλανθρωπία καὶ πνευματική δραστηριότητα στὸν Οίκο Κοέν, ὡστε στὸ βιβλίο πού ἔξεδωσε ἀργότερα στὸ Βελιγράδι «Σέφερ Λεκουτέ Αζοάρ» (Βιβλίο Καθβαλιστικῶν Περικοπῶν), γράφει πάρα πολλά γιά τὸ εύαγες ἔργον τῶν Κοέν στὴ Λάρισα, Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Ἀνδριανούπολι, Σεραγίεβο καὶ ἄλλοι, ὅπου εἶχαν ιδρύσει καὶ λειτουργοῦσαν μεγάλες Γιεσιβώθ (Σχολέες).

Τῆς ἀρχόντισσας ἐκείνης ὕδρυμα ὑπῆρξε καὶ τὸ πρῶτο Μεγάλο Σχολεῖο τῶν Ἐβραίων τῆς Ανατο-

λής, πού δέν ύφισταται σήμερα, στή Λάρισα.

Παρά τήν Συναγωγή, ύφιστατο τό Μέγα Ιεροδικεό Θεσσαλίας (Μπέθ Ντίν) καί ή Κοινοτική Βιβλιοθήκη, ή όποια ήταν άπό τα σπουδαιότερα έβραιοελληνικά πνευματικά κέντρα της Ελλάδος, μέ πολύτιμα χειρόγραφα γιά τήν έθνοτοπική μας ιστορία, τής όποιας οι πολύτιμοι θησαυροί καί τά κειμήλια έλεγχατήθησαν άπό τούς Χιτλερικούς, κατά τήν κατοχή, είς σημείον ώστε νά μή σώζεται σήμερα ούτε ίχνος των κάν.

Τά έτη 1865 - 70, ή Ισραηλιτική Κοινότης Λαρίσης, λόγω τής θέσεως της καί τής οικονομικής καί πνευματικής άκμής της, έτυχε τής ίδαιτέρας φροντίδος τής «Αλλιάνς Εσραελίτ Ούνιβερσέλ» (Παγκοσμίου Συνδέσμου Διασπορᾶς), που έδρευε πάντοτε στο Παρίσι.

«Η 'Αλλιάνς', λοιπόν, θέλοντας νά διατηρήση πάντα τήν «Μάδρε ντε 'Ισραέλ», ίδρυσε στήν Λαρίσα μιά πρότυπη Σχολή Διεθνών Σπουδών, ή όποια άπέδωσε στόν διεθνή Έβραισμόν διασήμους σοφούς καί έπιστημονας τού Λόγου καί τής Γραφῆς.

ΕΒΡΑΪΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Πιστοί στά πατροπαράδοτα οι 'Έβραιοι τής Λαρίσης, παρά τής άναποφεύκτες έπιδράσεις τού περιβάλλοντος καί τήν άναγκαία προσαρμογή τους σ' αύτό, έξακολουθούν νά διατηροῦν τά πατροπαράδοτα θέσμιά τους. Βέβαια σήμερα δέν ζοῦν σύμφωνα μέ τούς «Νομοκάνονες» ή «Άσκαμά».

Ωστόσο δέν παραβιάζουν τά παλαιά, πού κι όταν τά άνανεώνουν δέν παύουν άπό τού νά τά σέβονται παντού καί πάντοτε.

Οι «Άσκαμά» αύτοί είναι όμοιοι μέ τά «ύποσχετικά γράμματα» τής Χριστιανικής Έκκλησίας καί ρύθμιζαν καί κατεδίκαζαν ή συγχωρούσαν καί πάντα άπλοποιούσαν πολλά ζητήματα.

'Ιδού ένα άπόσπασμα άπό έναν «Άσκαμά» τής Έβραικής Δημογέροντίας καί 'Αρχιρραβίνειάς τής Λαρίσης, πού άπηχε τή ζωή τής κοινωνίας μας πρός 150 έτῶν.

«Ήμεις, οι Δημογέροντες καί ἄρχοντες τής Κοινότης τής πόλεως Λαρίσης, παρατηρήσαντες τήν σπατάλη, ένεκα τής όποιας πολλοί νοικοκυραίοι καί πτωχοί δυσκολεύονται διά τά πρός τό ζην, οι δέ νέον 'Ισραηλίται, δέν άκολουθούν τήν άρθρή δόδον.

Τή συναινέσει καί τού 'Αρχιρραβίνου μας 'Ιωσήφ Μόλχο καί ἀφού έξετάσαμε καλῶς τά ζητήματα, έκανοντας τούς παρακάτω όρισμούς:

1) Κανένας άνδρας δέν θά δεξιούται τή νύφη μέ «παντέρο» (ντέφι) κ.λπ. άλλα κατά πώς πρέπει, άπλα, ἔκτος τού πατρός ή μητρός ή ἄλλων συγγενῶν στενών τών πιθανῶν όρφανων κοραστῶν.

2) Κατά τούς ἄρραβωνας νά μή δίδεται τού λοιπού «Τρόκος», δηλαδή νά μή γίνεται πιά άνταλλαγή προγαμηλίων δώρων, εἰμή μόνον τό «Κινιάν», δηλαδή νά δίδεται δόρκωτός λόγος μ' ἔνα ἀπλό μαντήλι κ.λπ.

'Αντ' αύτῶν θά προσφέρεται άπό τίς οικονομίες συστίτιο στούς άναγκαιούντας καί νά μήν προσφέρονται «σουσαμάτ καί σερμπέτια» πολυδάπανα στίς γιορτές, παρά μονάχα νά ραντίζονται τά χέρια μέ «Άγουα Ροζάδα», δηλαδή τριανταφυλλόνερο.

"Όλα τά ἄνω παραγγέλματα νά τηρούνται δυνάμει τού 'Αγιου Νόμου είτε διά τούς δίδοντας είτε διά τούς λαμβάνοντας.

Τό περίφημο Μενχίρ. 'Από τίς πρώτες καλλιτεχνικές έκδηλώσεις τοῦ άνθρώπου, άναγεται στό 1800 - 1700 π.Χ. Έχει ύψος 1,95 μ. πλάτος 0,60 καί πάχος 0,10 μ. Είναι γλυπτό σε σιδηρόπετρα (σκιουπέ) φτιαγμένο μέ πέτρινα έργασλεια καί παριστά μιά άρχοντισσα, τής όποιας διακρίνονται άμυδρά τά χέρια, τά πόδια, ή διακόσμηση τής ένδυμασίας, ή ζώνη καί τά χαρακτηριστικά τής κεφαλής. Τέτοια Μενχίρ υπάρχουν 5 μόνον σ' δλον τὸν κόσμο. Στή Λαρίσα, στό 'Ισραήλ, στή Ρουμανία καί δύο στή Γαλλία. Βρέθηκε στό «Σουφλί Μαγούλων, κοντά στό έργοστάσιο ζαχάρεως, όπου ήταν προϊστορικός συνοικισμός.

... 'Εγένετο, Νισάν 5591 (1790) ἐν Λαρίσῃ.

Άλλος «Άσκαμά», άπηχντας εύγλωττότερα τά κοινωνικά ήθη τής έποχής, καθορίζει τά τής προίκας διά τού «Κετουμπά» (προικοσυμφώνου), άφου έλέγχει δριμύτατα τή σπατάλη καί τήν έπιδειξι, ἀν δχι καί τό «συσβαριτισμό» τής τοτεσινῆς έλληνοεβραϊκής κοινωνίας.

'Ιδού ένα χαρακτηριστικό άπόσπασμα: «...ιδόντες ὅτι ἡ γῆ συνταράσσεται λόγου τής άκριβείας καί τής έλαπτώσεως τῶν δοσοληψιῶν (ἀπραξία έργασίας) καί τῶν μεγάλων γενομένων έξόδων, ως μή ὥφειλε νά πράπτεται καί έπειδή σπαταλᾶται ἀναιτίως δ πλούτος πάντων καί ή εύμάρεια κατέρχεται, πρός βλάβην τῶν πτωχῶν πού ζητοῦν ἄρτον καί δέν εύρισκουν καί δέν είν' εύκολον συνεπεία τούτου είς πολλούς νέους καί νέες νά ζευγαρώθουν (μέ γάμον). 'Ημεις, οι Προεστοί, εἴπομεν καί ἀπεφασίσαμεν πρός αὐτούς καί ἀλλήλους:

Δί' αύτό συνήλθαμε ἐπί τούτω τῷ «Μπέθ Ντίν» ('Ιεροδικεό) καί συντάξαμε καί ἐπιβάνομεν περιορισμούς διά νά έξοικονομηθούν οι πτωχοί: Καταργοῦμε τόν καλοφαγισμόν, παντοῦ καί πάντοτε. Εἰς τάς γαμηλίας τελετάς νά μήν ἀνταλλάσσωνται δώρα: 'Η προίκα νά δίδεται είς τρεῖς κατηγορίας α) οι ψωμοζῆτες πτωχοί νά δίδουν ένα κουταλάκι κι ἔνα ππρούνι καί ἀντί 12 καί 1.500 έριών (νομίσματα), οι μεσαῖοι 2.000 καί οι εύποροι μέχρι 3.000. Στίς έπιταγές θά δίδωνται 10-20 παράδεις ἐπί τοῖς χιλίοις ύπερ τοῦ Ταμείου Περιθάλψεως 'Ασθενῶν καί δι' ἀποκατάστασιν ππωχῶν.

Οι 7 Δημογέροντες καί οι λοιποί άρχηγοι.

Ἐν Λαρίσῃ 12 Σεβάτ (Φεβρουαρίου) 5631 (1871).

● Αύτοί οι Ἀσκαμᾶ είναι παράλληλοι σχεδόν μέ τούς χριστιανικούς τῆς ίδιας ἐποχῆς, μέ τούς διοικούς καταδικάζονταν «τό στόλισμα τῶν γυναικῶν μέ φλωριά, οἱ ἀσχημοπρεπεῖς ὄταξιες, οἱ πολυτελεῖς γάμοι» κ.λπ.

Οι νιορτές τῶν Ἐβραίων, διατηρώντας πάντοτε τὸν ἔθνοθρησκευτικὸν τους χαρακτῆρα εἶναι τοῦ *«Ρώς Ἀσανά»* (Νέου Ἔτους), *«Κιπού»* (*Ἐξιεώσεως*), *«Σουκώθ»* (*Σκηνοπηγίας*), *«Χανουκάν»* (*Ἐγκαινίων*), *«Σεβάτ»* (τοῦ Πρασίνου), *«Πουρίμ»* (*Κλήρων*). Τὸ *«Πέσσαχ»* (*Πάσχα*), τὸ *Σαβονώθ* (*Σάββα - Σαββατῶν*) καὶ τὸ *Σουκώθ* (*Σκηνοπηγίας*) λέγονται καὶ Γιορτές τοῦ Προσκυνήματος. Ἡ γιορτὴ τῆς Ἀνεξαρτησίας τοῦ Κράτους τοῦ Ἰσραήλ (μεταξὺ Ἀπριλίου - Μαΐου) ἀποτελεῖ σήμερα τὴν μεγαλύτερη ἔθνική γιορτὴ τοῦ Ἰσραήλ καὶ τῆς Διασπορᾶς.

Ο Γάμος πρὶν ἀπλοποιηθῇ, παλαιότερα, ἐπρεπε νά γνωρίσῃ τὸ *«Τεβίλα»* (Λουτρό πρῶτα παγωμένο κι ὕστερα θερμό). Τοῦτο ἦταν συμβολικό. Ἡ βέρα περνιόταν μετά ἀπὸ ἀνάλογη ὑποσχετική εὐχή.

Ἡ Περιτομὴ προϋπόθετε τὴν *«Βιγιόλα»* (ἰοκεγενειακή κοσμική συγκέντρωσι) πού εἶχε καθαρά γλεντιστικό χαρακτῆρα, ὥπως καὶ τώρα.

Ἡ Κηδεία προϋποθέτει πάντα τὸ *«Ρεσιχᾶ»* (πλύσι τοῦ νεκροῦ) ἀπὸ ἄνδρες τῆς *«Ἀδελφότητος»*. Παλιότερα ἵσχουν καὶ τὰ μάγια, φίλτρα, ξόρκια, οἱ ὄνειροκρισίες, πού εύρισκαν σφόδρούς πολέμιους στὰ πρόσωπα τῶν ιερωμένων καὶ μορφωμένων ἀνθρώπων.

● Οι Ἐβραῖοι τῆς Λαρίσης, πολύ φιλοτεχνοὶ γενικά καὶ φιλοπρόδοοι ἄνθρωποι, κληρονόμησαν ὑπέροχες *«Ρομάντσες»*, οἱ οποίες τραγουδιώντουσαν ἀκόμη πρὸ 30 ἔτῶν στὴ Λάρισα καὶ στήν περιοχή.

Τὰ τραγούδια αὐτά εἶναι γραμμένα στή γλῶσσα τῶν *«Σεφαραντίμ»*, ὥπως εἶναι γνωστοί οἱ *«Ισπανοεβραῖοι* τῆς Μεσογείου καὶ τραγουδιῶνται σ' αὐτή. Στήν ντοπιολαλία τῶν *«Εσκεναζίμ»* (*Ἐβραίων τοῦ Βορρᾶ*) λίγη μουσική παράδοση ὑπάρχει, καὶ αὐτή πάλι προσαρμοσμένη στὰ ἔθνοποικιαὶ ιδιώματα.

Σ' αὐτές τὶς γλῶσσες ἄδονταν ἡ *«Ατικβά»* (*Ἐλεπίδα*) ὁ Ἐθνικός *«Ύμνος* τοῦ Ἰσραήλ τῆς Διασπορᾶς, πού λέει: «Ποτέ δέν ἐλειψε ἡ ἐλπίδα μας - νά ἐλευθερώσουμε τὴν πατρίδα μας...

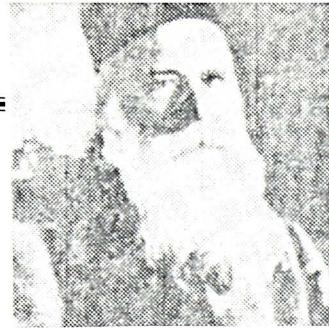
Ἐνα τραγούδι, ὅμως, ποῦναι συνδεδεμένο μέ τὴν ἔθνοτοπική μας ιστορία, καὶ ἀγνωστὸ ως τά τώρα, εἶναι τὸ τραγούδι: *«Τῆς Λάρσας τὸ γεφύρι*», πού μιλεῖ γιά ἔνα θυρῦ παρόμοιο μέ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας.

Νά μιά στροφή ὑπέροχη τοῦ *«Μπελκάντο»*, διμορφοτράγουδου, τῆς λαρισινῆς ἔβραικῆς λαϊκῆς Μούσης: «Κάτω ἀπ' τῆς Λάρσας

τό παλιό, καμαρωτό γιοφύρι
Ἐβραιοπούλα κάθεται
μι' ἀρχοντοθυγατέρα
Πού ό κύρης της τήν ἔδινε
σὲ Τσελεμπή γυναίκα.
Μά πλούσιο δέν ἥθελε,
τί ἔνα φτωχό ἀγάπα
Σ' ἔνα δόμοφάντρα παγωτά
δόθηκε ἡ ζηλεμένη...

Στό τέλος, ὅμως, η Τσελεμπούλα βγῆκε σκάρτη καὶ τή θυσίασαν στή μεσιανή καμάρα, γιά νά πάρη τό Δεκεμβριανό νερό τῆς χρονιάτικης καταστροφικῆς πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ, τή *«μπομπή»*.

Ἐρωτικές μπαλάντες, ρομαντικοί θύρλοι τῆς Δύσης καὶ τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι τό περιεχόμενο ἀπ' τίς ἔξαισιες *«Ρομάντσες»*, πού μοιάζουν μέ τῶν Ἀμπελακίων τά μεσαιωνικά τραγούδια καὶ τῆς Λαρίσης τά παλιά μέ ξενό-

ΕΒΡΑΪΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Συμεών Α. Πέσσαχ

Τό περιοδικό *«Πανθεσσαλικά Γράμματα»* (Μάιος 1979) ἔγραψε:

«Ο Δῆμος τῶν Λαρισαίων πρόκειται νά προβεῖ σε νέα ὄνοματοδοσία ὀδῶν τῆς πόλης. Στά ὄνόματα πού θά δοθοῦν προτείνουμε καὶ τοῦ μεγάλου Ἐλληνοεβραίου Συμεών *Άραρών Πέσσαχ*, πού ὑπῆρξε ὁ παμμέγιστος τῶν Ἀρχιρραβίνων τοῦ Ἐβραϊσμοῦ τῆς Ἑλλάδας καί, συνάμα, ἔνας ἀπό κείνους πού πρόσφερε πολύτιμες πατριωτικές ὑπηρεσίες, ἰδιως κατά τὸν ἀπογειωτουργικὸν πόλεμο τοῦ 1897, τόσο στή θεσσαλική πρωτεύουσα, τή Λάρισα, ὅσο καὶ στὸν ἔθνικό καὶ διεθνή χῶρο. Σήμερα, τὸ σκῆνωμά του καὶ οἱ πολύτομοι *Ιστορικοί Κώδικες τῆς Οἰκογενείας Πέσσαχ* πήραν τή θέση τους στὸ πάνθεο τῶν Μεγάλων τῆς χώρας τῆς Βίβλου. Κι ἀνάμεσά τους, στό *Ινστιτούτο Άρχειων τῆς Διασπορᾶς*, τό μεγάλο ιστόρημά του: *«Λάρισα, Μάντρε ντ' Ισραέλ»*, μέ βαρυσήμαντα στοιχεῖα γιά τή ζωή τοῦ τόπου τους. Η Λάρισα, λοιπόν, δέν πρέπει νά ἀνοεῖ καὶ νά λησμονεῖ τή μεγάλη αὐτή ἐλληνοεβραϊκή προσωπικότητα τῆς Διασπορᾶς καὶ πέρα καὶ πάνω ἀπὸ οἰδαδήποτε σκοπιμότητα καὶ προκατάληψη, ἐπιβάλλεται νά τιμήσει τή μνήμη τοῦ Πέσσαχ, πού πρόσφερε τόσα πολλά, μπροστά στά τόσα λίγα πού έξαιτοῦνται οἱ ἀντάξιοι ἀπόγονοι του. Γιατί, ἀκόμα, ὁ Πέσσαχ ἀνήκει ταυτόχρονα στούς δυο ιστορικότερους καὶ μοναδικούς λαούς πού ζοῦν στό Μεσογειακό χῶρο, στούς οποίους ή ἀνθρωπότητα χρωστάει πάρα πολύ περισσότερα, ἀπ' ὅσα *Ἐβραῖοι καὶ Ἑλλήνες τῆς οἰκογένειας Πέσσαχ*...

φέρτο στύλ καὶ ξεχωριστή ύφη, πού ἔχει ὅλα τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς περιπλανώμενης φυλῆς: Μελαγχολικά, ἐπικά, ἱπποτικά, θριαμβικά, ὑμνοτράγουδα, πατριωτικά, ἔθνικά. Ολα.

Ι' Βάσος *Καλογιάννης* εἶναι κορυφαῖος ἀνθρωπος τῶν Θεσσαλικῶν γραμμάτων. Δημοσιογράφος τό ἐπάγγελμα, ἔχει γράψει πάνω ἀπό 30 βιβλία γιά διάφορα ιστορικά, λαογραφικά καὶ γενικά θέματα τῆς Θεσσαλίας. Πρόεδρος τῆς Λέσχης Γραμμάτων - Τεχνών Θεσσαλίας, ἐκδίδει τό περιοδικό *«Πανθεσσαλικά Γράμματα»*.

Μεταξύ τῶν ἔργων του σημειώνουμε τό *«Λάρισα, Μάρδρε ντε Ισραέλ»* (1959). Τό βιβλίο αὐτό ὀναφέρεται μέ κάθε λεπτομέρεια καὶ μέ ντοκουμέντα στήν ιστορία τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητος Λαρίσης, ἀπό τή γενετή της μέχρι τό 1959.

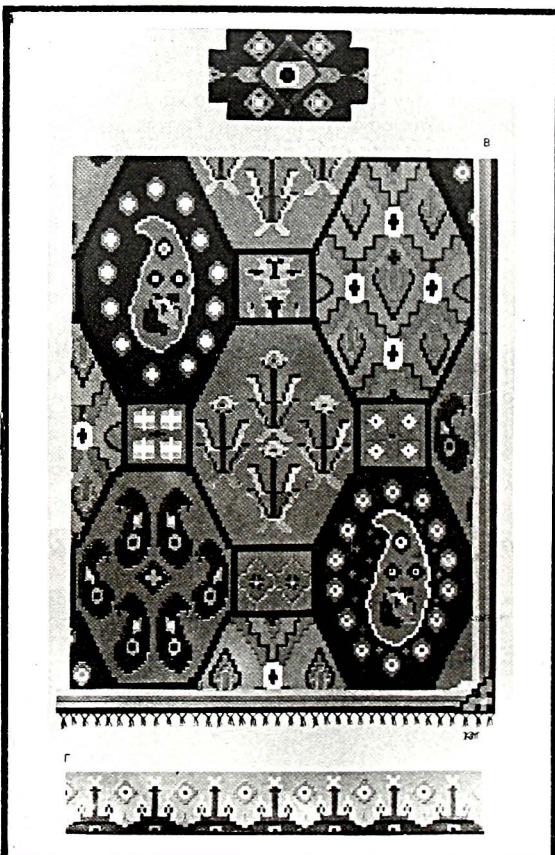
Τά δρόμα πού δημοσιεύουμε προέρχονται ἀπό σχετικές μελέτες τοῦ *Β. Καλογιάννη*, πού δημοσιεύθηκαν στήν τοπική *Έφημερίδα τῆς Λαρίσης «Ἐλευθερία»*, τόν Αὔγουστο τοῦ 1957.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟ ΧΟΡΟΥ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

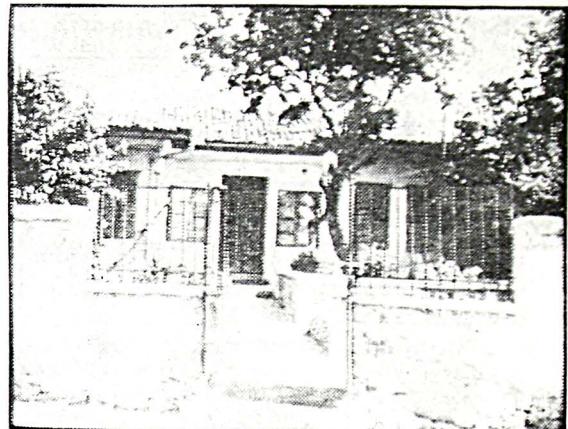
Ήταν φυσικό, μαζί μ' δόλα τά δημιουργήματά τους οι Έβραιοι της Λαρίσης, νά προσέξουν καί τόν τομέα τῆς ψυχαγωγίας, πού τόν ἀνέβασαν καί τόν κράτησαν ψηλά, δόσο μποροῦσαν.

'Ακριβώς σ' έναν Λαρισινό φιλόμουσο καί φιλοπρόσδο Ισραηλίτη, τόν Μουσικό 'Ισκιναζή — πατέρα τοῦ κ. Αλβέρτου 'Ισκιναζή, πού διευθύνει τό κοσμοπολίτικο έστιατόριο «Τά 2 Φεγγάρια» — όφειλεται ή ἕδρυστη τῆς πρώτης μουσικοχορευτικῆς Σχολῆς στή Λάρισα, στίς ἀρχές τοῦ αἰώνος.

Τό σπίτι του, στήν ἔβραική συνοικία, πούναι ἀπό

Κομμάτια ἀπό κιλίμα τοῦ Τυρνάβου. Β' καί Γ' δίφυλλα. Πλάτος φύλλου 82 ἑκατ.

Τό δμορφο παλαιοκό σπίτι τοῦ 'Ισκιναζή. Τό σπίτι κατεδαφίστηκε πρό 10ετίας περίπου (1968) καί στή θέση του κτίσθηκε πολυκατοικία.

τά πιό παλιά τῆς πόλεως, ἀγόραστηκε ἀπ' τούς 'Ισκιναζή, στά 1916, ἀπό τήν οίκογένεια Κυπαρίσση, πού κι ἐκείνη τόχε ἀπό κάποιον 'Ιεροκλέιτη, ἀγοραστή τού πρώτου τούρκικου ἀρχοντικοῦ.

Τό σπίτι τῶν 'Ισκιναζή διατηρεῖ δῆλη τήν παλαιικήν ἀρχοντιά του. Στίς αἴθουσες καί στά παρτέρια του, σέ λαμπτρές μουσικοχορευτικές βεγγέρες κι ἐσπερίδες, ἐψυχαγωγήθη δῆλη ἡ καλή Λάρισα τοῦ παλιοῦ καιροῦ κι ἀπ' αὐτό βγήκε ἡ ίδεα τοῦ πρώτου ἐπίσημου, νά πούμε, χοροδιδασκαλείου τῆς Λαρίσης, πού δνομάστηκε «Χαραυγή» καί ύπηρξε τό μοναδικό κέντρο ψυχαγωγίας, τό ὅποιον ἐφθασε στό ἀπώγειο τῆς ἐφήμερης δόξης του, κατά τό 1925.

Ήταν ἀκόμα καί διαρκοῦσε ἡ «Χρυσή Ἐποχή» τῆς Εύρωπης, πού μέ τόσο πάθος καί νοσταλγία περιγράφει στό «Χθεσινό Κόσμο» του δ ἀξέχαστος Στέφαν Τσβάϊχ...

Σ' αὐτό τό χοροδιδασκαλεῖο ἐμαθήτευσε ὁ Γ. Τσολάκογλου, στρατηγό, πολιτικό, ἀριστοκράτες καί λαϊκοί. Ἐκεῖ πρωτόμαθε ἡ Λάρισα τήν τέχνη τῆς Τερψιχόρης κι ἐκεῖ πρωτοδιδάχτηκαν τά βιενέζικα βάλς, οἱ πόλκες καί οἱ μαζούρκες, τά ταγκό καί οἱ ἀβρές φιγούρες τῶν εύρωπαικῶν «μπάλλων».

Ύστερα ἡ «κλειστή κοινωνία» τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἀλώθηκε ἀπό τούς πολέμους καί τίς ἐθνικές περιπέτειες πού ἀκολούθησαν. Καί στό κέντρο τῆς «Χαραυγῆς» ἔπεσε ἡ νύχτα, ώπου συκλεισε μιά μέρα τίς ωραίες πύλες του δ πρώτος ναός τῆς Τερψιχόρης. Τό πένθος τῆς οίκογένειας, πού ἔχασε ἔνα γιό λεβέντη ἀξιωματικό στήν Αλβανία, ἔδωσε τή χαριστική βολή στήν οίκογένεια 'Ισκιναζή, πού τό κύριο ώστόσο χαρακτηριστικό τῆς εἶναι τό χαμόγελο, ὅπως παλιότερα ἦταν τό κόκκινο ρόδο στήν μπουτονιέρα τοῦ ἀξέχαστου Μουσικού 'Ισκιναζή, πού τό παλαιοκό δμορφο πάντα σπιτικό του, ἐστέγασε τό κέφι καί τή χαρά τῆς ζωῆς.

Από τήν «Ἐλευθερία» (Λαρίσης) 28.8.1964.

ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Τό βιβλίο της κ. Άλικης Α. Εύστρατιάδου «Λίγο πρίν σβήσει τό χθές» (Άθηνα, 1981) άναφέρεται στή ζωή διαφόρων οίκογενειών στή Λάρισα κατά τήν περίοδο 1940 - 1944.

Άναπόσπαστο στοιχεῖο τής πόλεως, οί έβραικές οίκογένειες άποτελοῦν βασικούς ήρωες του βιβλίου. Αύτός είναι ό λόγος πού μᾶς όδηγει νά δημοσιεύσουμε έκτενη χαρακτηριστικά άποσπάσματα, πού δείχνουν τή ζωή καί τή δραστηριότητα τῶν Λαρισιών Έβραιών.

Η έβραική Κοινότης στή Λάρισα άριθμούσε προπολεμικά περίου 1.150 άτομα.¹ Ήταν άπό τίς άρχαιότερες στήν Ελλάδα καί άπό τίς πλουσιότερες. Στά παλαιότερα χρόνια διέθετε ιεροσπουδαστήριο, δηλαδή πανεπιστημιακή Ιερατική, Σχολή. Σπούδαζαν τότε έκει Έβραιοι άπ' όλη τήν Ελλάδα, μά καί άπό τό έξωτερικό, άποφοιτούσαν μελετημένοι καί σεβαστοί ραββίνοι. Άργότερα καταργήθηκε ή σχολή, έμεινε, ίμως, μά καταπληκτική βιβλιοθήκη μέ πλούσιο ύλικο, παλιό καί νέο. Υπήρχαν χιλιάδες τόμοι μέ κείμενα άμυθητης αξίας, κόσμημα πραγματικό τής έβραικής Κοινότητας τής Λάρισας. Έκει παρά δίπλα ήταν καί ή Συναγωγή, ή «χάρβρα» όπως τή λέγανε όλοι καί ούτε ξέρω από ποϊ καί πώς προηλθε αυτή ή λέξη.

Οι Έβραιοι τής Λάρισας ήταν ανθρωποι φιλήσυχοι, έμποροι οι περισσότεροι, άρκετά πετυχημένοι καί άποτελούσαν άναποσπαστο μέλος τής λαρισινής κοινωνίας. Ποτέ καί σέ καμιά περίπτωση δέν έγινε κάποια διάκριση σέ βάρος τους. Ζούσαν ήσυχα χωρίς έπιδείξεις, μαλλον στενά θά μπορούσες νά πει κανείς, άν τα οίκονομικά τους τούς έδιναν τή δυνατότητα άνετότερης ζωής. «Ομως δέν τήν έκαναν, αυτή ήταν ή νοοτροπία τους, άλλωστε δέν έβλαφταν μέ τούτο κανέναν.

Πήγαιναν τακτικά στή Συναγωγή τους, διατηρούσαν τή

Λάρισα: Άρχοντικό. Σαλβατώρ Άβραάμ. Σώζεται μέχρι σήμερα.

θρησκεία καί τίς παραδόσεις τους, μά κατά τά άλλα δι τρόπος τής ζωής τους ήταν άπόλυτα έναρμονισμένος μέ τό γενικό περιβάλλον, τίς συνήθειες καί τά έθιμα τῶν συμπολιτῶν τους.

Άρκετοί κατοικούσαν διασκορπισμένοι σ' όλη τήν πόλη, ίμως οι περισσότεροι μέναν στή συνοικία τους, στά «Έβραϊκα», άνακατωμένοι, ίμως, κι έκει μέ πολλές χριστιανικές οικογένειες. Μικρά πλινθόκτιστα σπιτάκια στή σειρά, σχεδόν πανομοιότυπα, καθαρά καί πάντα φρεσκοσπρισμένα. Υπήρχαν, βέβαια, καί άρκετά διόροφα, όπως καί άλλα πολύ περιποιημένα, μέ δημορφο κήπο καί φροντισμένη πρόσωψη.

Λίγο πιο πάνω ήταν ή άπομακρυσμένη, τότε, συνοικία τού Αγί Θανάση. Ένωμένη μέ τά Έβραιίκα, άρχιζε έκει πού τελειώναν έκεινα, δέν ύπηρχαν ζωιά, ή μία ήταν προέκταση τής άλλης.

Μέ τήν κήρυξη τού πολέμου οι Έβραιοι έπιστρατεύτηκαν σάν άλους τούς «Ελληνες, πολέμησαν στήν Αλβανία, είχαν κι αύτοί τά άνάλογα θύματα σέ νεκρούς καί τραυματίες. Κι είναι χαρακτηριστικό τό δτι δι πρώτος άνωτερος άξιωματικός πού σκοτώθηκε στήν Αλβανία, στή μάχη τής Πρεμετής, ήταν δι Έλληνοεβραϊος συνταγματάρχης Μορδεχάι Φριζής. Δέν είχαν, λοιπόν, τίποτα νά ζηλέψουν σέ ήρωισμό καί αύτοθυσία οι Έβραιοι τής έποχής. Ανεξάρτητα από τή θρησκεία τους ήταν «Ελληνες καί πονούσαν τόν τόπο.

Μέ τήν ιταλική κατοχή οι Έβραιοι τής Λάρισας δέν ένοχλήθηκαν. «Οπως άλοι οι Λαρισινοί ύπέφεραν καί ποθούσαν τή λευτεριά, ίμως δέν έγινε καμιά ίδιαίτερα κακή μεταχείριση, γι' αύτούς άπό τούς κατακτητές.

Άργότέρα άρχισαν νά άνησυχούν καί νά φοβούνται λίγο, όσο οι Φήμες γιά τά στρατόπεδα τού θανάτου καί γιά τίς άμαδικές έκτελεσίς φθάναν άνατριχιαστικές. Δέν τά πολυπίστευαν, μιά καί οι ίδιοι δέν είχαν ένοχλήσεις, δέν μπορούσαν νά παραδεχτούν τήν ίδέα δτι έκει πάνω στό μακρινό βορρά, γίνονταν σέ βάρος τής φυλής τους τόσο άνατριχιαστικά έγκληματα.

«Ομως άπό τό Μάρτιο τού 1943, όταν στή γερμανοκρα-

Λάρισα: Παλιό σπίτι. Έλιάου Μανουάχ (Κατεδαφίσθηκε).

τούμενη Θεσσαλονίκη έγινε τό μπλόκο καί συνελήφθησαν καί στάλθηκαν στά ναζιστικά στρατόπεδα κάπου 60.000 Έβραίοι, ἀρχισαν καί στή Λάρισα νά τούς ζώνουν τά φίδια. Παρηγοριόνταν στήν ίδεα πώς ή Λάρισα είχε Ιταλική κατοχή καί οι Ίταλοί δέν δειξει πρός τό παρόν πρόθεση νά τούς πειράξουν. "Οσο γιά τούς Έβραιους τής Θεσσαλονίκης, θέλανε νά πιστεύουν ότι τούς στείλανε έργάτες στά έργοστάσια τής Γερμανίας!"

"Επαναπαύτηκαν λοιπόν καί, μετά τίς πρώτες άνησυχίες, συνέχισαν τή ζωή τους ήσυχα, φροντίζοντας νά μή δίνουν καμιά άφορμή, νά περνοῦν όσο τό δυνατόν άπαρατήρητοι.

"Όμως μετά τή συνθηκολόγηση τής Ίταλίας καί τήν έπιβολή τής γερμανικής πία κατοχής, φοβήθηκαν στ' άλήθεια. Οι περισσότεροι παράπτησαν σπίτια καί δουλειές καί φύγανε στό βουνό ή έγκαταστάθηκαν σέ απομακρυσμένα όρεινά χωριά. 'Ωστόσο οι Γερμανοί δέν ένοχλησαν κανέναν άπ' αυτούς πού έμειναν κι αύτό στάθηκε αίτια νά πάρουν θάρρος οι φυγάδες καί πολλοί νά έπιστρέψουν στά σπίτια τους. Οι λίγοι, μά πιο συνετοί, έμειναν μακριά γιά σιγουριά καί άσφαλεια. Σ' αύτονων τά σπίτια στείλανε οι Γερμανοί τίς οικογένειες πού οι ίδιοι είχαν ξεσπιτώσει, θέλοντας νά καλύψουν τίς στεγαστικές άνάγκες τοῦ στρατοῦ τους.

'Ο Μάρτης έδειξε καθαρά πώς τό τέλος τῶν Γερμανῶν πλησίαζε, αύτοί, θμως, άφηνιάσανε άντι νά μαλακώσουν. 'Ωστόσο έκεινοι πού τά βάφων μαύρα ήταν οι Έβραιοι. Μαζεύμενοι στά σπίτια τους λουφάζανε φοβισμένοι, καθώς μαθαίνανε γιά τά κρεματόρια, τά γκέτο καί γενικά γιά τίς μαζικές ἐκτελέσεις καί γιά τήν έξοιλόθρευση τής φυλῆς τους. Δέν άποφάσιζαν, θμως, νά φύγουν, φοβόνταν τήν προσφυγιά, τρέμαν γιά τά μαγαζιά καί τίς περιουσίες τους. 'Ισως έλπιζαν κιόλας πώς, τελικά, δλα θά πάνε καλά.

'Η "Αννα πολλές φορές παρότρυνε τίς δύο Έβραιες γειτόνισσές της νά φύγουν. 'Ήταν διστακτικές κι άναποφάσιστες, τό ίδιο καί οι άντρες τους.

'Ο Λεωνίδας πάλι είχε δύο τρείς μαθητές Έβραιους, ήταν μεγάλα άγόρια, πανέξυπνα, τούς ἔβλεπε καί τού πιανότανε ή ψυχή. Μιά μέρα τούς φώναξε ίδιαιτέρως, τούς άνελυσε μέ κάθε λεπτομέρεια τήν κατάσταση, τούς εἶπε πώς ήταν σίγουρο πιά καί τό δικό τους ξεκλήρισμα. 'Αργά ή γρήγορα θά 'ρχόταν καί ή σειρά τους νά πληρώσουν τή σαδιστική μανία τῶν Ναζι.

— Θέλω νά ξέρω σέ τί έλπιζετε καί δέ φεύγετε, κατέληξε. 'Η έλπιδα άξιζει, θταν έχει κάποια βάση. Διαφορετικά, ὅπως στή δική σας περίπτωση, είναι κουταμάρα καί μοιρολατρεία. Τή φυλή σας έχουν βαλθεῖ νά τήν έξοντώσουν, τό ξέρετε καί θμως άδρανείτε. Μά τό Θεό πού πιστεύετε, δέν

έχετε ίχνος μυαλό; Σᾶς καίνε στά κρεματόρια, σᾶς έξοντώνουν κάθε μέρα κατά χιλιάδες, στή Θεσσαλονίκη ξεκλήρισαν κιόλας 60.000 δύοθρήσκους σας, σ' δλη τήν Έλλαδα καί στόν κόσμο όλοκληρο, όπου μπορούν, σᾶς κυνηγοῦν μέ μανία. Γιατί θά σεβασθούν έσας; Τί είστε έσεις;

Τά παιδιά φαίνονταν στενοχωρημένα καί ό ζένα, ό Γιακώβ, πού ήταν καί ό πιο καλός του μαθητής, τοῦ 'πε άναστενάζοντας.

— Δέ θέλουν οι γονεῖς μας, κύριε καθηγητά. 'Εμείς τά λέμε καί τά ξαναλέμε, όμως έκεινοι πιστεύουν πώς δέ θά μας πειράξουν οι Γερμανοί έφόσον είμαστε νομοταγεῖς καί δέ δίνουμε άφορμές.

'Ο Λεωνίδας άγανάκτησε.

— 'Άκουστε έδω, τούς φώναξε. Είσαστε νέα παιδιά καί κανένας δέν έχει τό δικαίωμα νά σᾶς στερήσει τή ζωή ούτε οι γονεῖς σας οι ίδιοι. Δέν πρέπει νά σᾶς σύρουν στόν γκρεμό μαζί τους. Φύγετε λοιπόν μόνοι σας. Είμαι σίγουρος ότι άμεσως θά σᾶς άκολουθήσουν. 'Άν δχι, λυπάμαι γι' αύτούς. 'Όμως τουλάχιστον θά σωθείτε έσεις.

— Καί πού νά πάμε; ρώτησε δ 'Αλβέρτος, ένα άλλο Έβραιόπουλο.

— 'Άκου, πού νά πάτε! Ντροπή μωρέ. Χέρια καί πόδια γερά έχετε, θά δουλέψετε, θά έπιζήσετε. Στό τέλος τέλος πάτε στό βουνό, πολεμήστε γιά τήν πατρίδα. Δέ λέω, μπορεῖ νά σκοτωθείτε, θμως χίλιες φορές αύτός δ θάνατος άπό τόν έξευτεισμό τῶν χιτλερικῶν κρεματορίων. Σαπούνι σᾶς κάνουν βρέ σεις, σᾶς καίνε καί βγάζουν τό λίπος σας γιά νά πλένουν τή βρωμιά τους καί σεις θυσιάζεστε. Γιά ποιό πράγμα, άναρωτηθήκατε; Σέ τί θά χρησιμεύσει ή θυσία σας έξοντά πότο νά κάνετε τό κέφι τού σχιζοφρενικού, τού Χίτλερ;

Τά εἶπε, ξεθύμανε, τούς άφησε προβληματισμένους. Τήν άλλη μέρα ήρθαν μόνοι τους νά τόν βροῦν καί ό Γιακώβ μίλησε έκ μέρους άλων. Στό πρόσωπό του έλαμπε χαμόγελο ύπεροφάνειας.

— Φεύγουμε, κύριε καθηγητά. Πείσθηκαν έπιτέλους οι γονεῖς μας, τούς επεισε ή δική σας παρότρυνη νά φύγουμε μόνοι.

'Ο Λεωνίδας τούς χαιρέτισε συγκινημένος.

— Στό καλό παιδιά, τούς εἶπε. Μπράβο σας. 'Έτσι πρέπει νά 'ναι τά νιάτα, είμαι περήφανος πού σᾶς έχω μαθητές. Τραβάτε μπροστά τό δρόμο σας. Ζει θποιος παλεύει.

— Καί μεις σᾶς εύχαριστούμε γιά τίς πολύτιμες συμβουλές σας, άπαντησε ό Γιακώβ. Μά πάνω άπο δλα γιά τήν έμπιστοσύνη πού μάς δείξατε, γιά τό θάρρος πού μάς έμπνεύσατε. Μιλήσατε στήν καρδιά μας κι αύτό δέν θά τό ξεχάσουμε ποτέ.

Oι πρόσκοποι καί τά λυκόπουλα τής Ισραηλιτικής Κοινότητος Λαρίσης.

Λάρισα: Παλιό σπίτι. Έλιέζερ Άλχανάτη. (Δίπλα στή Συναγωγή). Σώζεται μέχρι σήμερα.

Ο Λεωνίδας τραβήχτηκε βιαστικά από τη συντροφιά των παιδιών. Τά λόγια του Γιακώβ τόν είχαν συγκινήσει ώς τά βάθη του είναι του. Καί τά δάκρυα πού θόλωσαν τά γυαλιά του θητελε νά τά σκουπίσει μόνος του...

Από την άλλη μέρα τά τρία Έβραιόπουλα ήταν στό άπουσιολόγιο «άπόντες».

Καί άλλοιμονο, τό κακό δέν άργησε καθόλου. Δέν είχαν προλάβει νά συνέλθουν οι Λαρισινοί από την όμαδική έκτέλεση σαράντα συμπατριώτων τους στό λόφο του Άντιαεροπορικού, όθρηνος γιά τίς χαρμένες ζωές δέν είχε άκομη κοπάσει, οταν ξημέρωνε ή 24η Μαρτίου, παραμονή του Εύαγγελισμού καί έγινε ξαφνικά τό μπλόκο τών Έβραιών. Μισοκοιμισμένη άκομή ή γειτονία τών Έβραικών άναστατώθηκε πρώι πρώι έκεινη τή φοβερή μέρα. Βρέθηκε κυκλωμένη άπό παντού, κουνούπι δέν μπορούσε νά ξεφύγει. Αύτοκίνητα, άξιωματικοί τών "Ες - Ες καί στρατιώτες όπλισμένοι σάν άστακοί, λέσ καί πήγαιναν στή μάχη νά άποκρούσουν ένα σύνταγμα στρατού. Τά ποδοβολητά τους, οι άγριες φωνές καί οι διαταγές φέρναν άνατριχίλα πίσω άπό τά κλειστά παραθυρόφυλλα τών σπιτιών. "Ολοι ύπουιαζόνταν γιά τό τί θά συνέβαινε, μά βεβαιώθηκαν μόλις δόθηκε ή διαταγή άπό τόν έπικεφαλής άξιωματικό. "Η «έπιχείρηση» άρχισε, οι Γερμανοί μπήκαν, σπάζοντας τήν πόρτα, στό πρώτο έβραικό σπίτι. Είχε έλθει ή ώρα. Τό έβραικό «μίασμα» έπρεπε νά ξεκληριστεί κι άπό τή Λάρισα κι αύτό γινότανε σήμερα.

Μ προστά στό διπλανό σπίτι του Μηνιάδη στεκόταν ή κλούβα έτοιμη νά δεχθεί τούς έπιβάτες της. Οι στρατιώτες βολτάριζαν μέτά τά σπλα έτοιμα στό πεζοδρόμιο, περιμένοντας τή διαταγή γιά έφόρμηση...

Η οικογένεια του Λεωνίδα, μαζεμένη στήν πίσω αύλη, περίμενε κι αύτή μέτρ την ψυχή στό στόμα.

Από τό διπλανό σπίτι άνοιξε τό παράθυρο, πού έβλεπε στήν αύλη, κι ή κυρία Ρόζα έβγαλε τό κεφάλι της.

Κυρία "Άννα, ρώτησε τρομαγμένη, τί γίνεται έώσ; Γιά μᾶς είναι αύτή ή φασαρία; Θά μᾶς πιάσουν;

"Η Ρόζα, μιά νέα γυναίκα γύρω στά τριάντα πέντε, ήταν ή νοικοκυρά του σπιτιού. Είχε ένα κοριτσάκι στήν ήλικιά τής Άρτεμης καί άλλο ένα νήπιο, χρονίτικο περίπου. Ό αντρας της, ό κυρ - "Ααρών, σαραντάρης, καλοφτιαγμένος ήταν πρότυπο άγαθού καί καλού οίκογενειάρχη. Μαζί τους ζούσε καί ή γριά μάνα του, άρρωστη καί άναπτρη, μαζεμένη σάν κουβάρι άπό τήν παραμορφωτική άρθριτίδα.

— "Αχ, σοῦ τά λέγα Ρόζα μου, τής είπε ή "Άννα. Σοῦ τά λέγα νά φύγετε. Γιατί δέ μ' άκουγες κυρά μου, γιατί;

Η Έβραιοπούλα έτρεμε κι ή "Άννα βλέποντας τήν άγωνία της σταμάτησε. Τί νόνημα είχαν πιά άλλ' αύτά; Γιατί νά τήν πληγώσει άκομα περισσότερο; Έκείνο πού χρειαζόταν τούτη τή στιγμή ή Ρόζα καί άλλοι οι άλλοι ήταν κουράγιο καί δύναμη.

Μήν κάνεις έτσι, προσπάθησε νά τήν ένθαρρύνει, δέν φαντάζομαι νά σᾶς πειράξουν. "Ισως σᾶς άφήσουν, ίσως σᾶς στείλουν έργατες, μή χάνεις τό θάρρος σου Ρόζα μου.

Ο Γιώργος, πού στό μεταξύ είχε σκαρφαλώσει στή στέγη τής άποθήκης καί πεσμένος μπρούμυτα έξέταζε τή γύρω περιοχή, πήδησε άπογοητευμένος στήν αύλη.

— "Ολα: είναι μπλοκαρισμένα, είπε μουτρωμένος. Πάντου Γερμαναράδες, Φλόμωσε δέ τόπος.

Η Ρόζα ξέσπασε σέ λυγμούς.

— Πάμε χαμένοι, στέναξε. Θεέ μου τά παιδιά μου. Τί φταινε τά παιδιά μου; Γιατί νά μή φύγουμε; Γιατί; Είχαμε άλλο τόν καιρό... Καί τώρα νά, θά μᾶς πιάσουν άλους. Στή φάκα σάν τά ποντίκια. "Αχ δυστυχία μας.

— Ή Σάρα, πού είναι ή Σάρα κυρία Ρόζα;

Ήταν ή "Άρτεμης πού μίλησε, καθώς άπό ώρα σκεφτόταν τή φιληνάδα της καί τήν κακή της μοίρα.

Παίζανε σχεδόν κάθε βραδάκι τά δυό κοριτσάκια μέσα στό σπίτι. Ήταν ήρεμο καί ήσυχο παιδί ή Σάρα, ζωγράφιζε καί τραγουδούσε όμορφα. Είχε μαύρα μπουκλωτά μαλλάκια καί δύο λακάκια άδμρφαιαν τό στόμα της δέν χαρογελούσε. Ή "Άρτεμης τήν άγαπούσε τή μικρή Έβραιοπούλα, ήταν πολύ συνδεδεμένες.

— Έδω είναι παιδί μου, μέσα, άπαντησε πάντα κλαίγοντας ή Ρόζα.

— Νά τή δώ. Θέλω νά τή δώ. Μιά στιγμούλα...

Η Ρόζα παραμέρισε καί στό παράθυρο παρουσιάστηκε τό χαριτωμένο πρόσωπο τής μικρούλας πανιασμένο άπό φόβο.

— Γειά σου, είπε στήν "Άρτεμη καί τά κατάμαυρα ματάκια της βούρκωσαν.

Η "Άρτεμης προχώρησε δυό βήματα, πλησίασε κοντύτερα τή φιληνάδα της.

— Χωρᾶς άπό τό παράθυρο, δέ χωρᾶς; τή ρώτησε σοβαρή.

— Ού... είπε ή μικρή καί ρούφησε τή μύτη της.

— "Ε, τότε τί κάθεσαι; Πήδα.

— Νά πηδήσω; Γιατί; άπόρησε ή Σάρα.

— Θά σέ κρψω έγω. Έδω στήν άποθήκη. "Άντε τί τό σκέπτεσαι, κάνε γρήγορα.

Ο Λεωνίδας καί ή "Άννα κοιτάχτηκαν τρομαγμένοι.

— Πού θά τήν κρύψεις; Δέν είσαι μέτά σωστά σου, ψιθύρισε ή "Άννα στό αύτή τής κόρης της.

— Στή σκεπή τής άποθήκης, άπαντησε ήρεμα ή "Άρτεμης. "Άμα ξαπλώσει άπό τήν πίσω μεριά δέ θά φαίνεται καθόλου.

— Μά θά φαίνεται άπό πίσω παιδί μου, δέν άκουσες τό Γιώργο; Είναι παντού όλα μπλοκαρισμένα.

— Τό σκέφθηκα καλά, έπειμενε ή "Άρτεμης. "Έχει τό πεύκο άπό πίσω καί δέ θά φαίνεται. "Υστερα αύτοι δέν κοιτάνε τής σκεπές... Αύτοι προσέχουν τίς πόρτες, μήν ξεφύγει άπό κεί κανένας Έβραιος. Κι έπειτα, άν γλυτώσει γλύτωσε, άν πάλι τή δούν καί τήν πιάσουν πάλι τό ίδιο θά 'ναι γι' αύτήν.

— Ναί, μά θά τήν πληρώσουμε κι έμεις...

— Καθόλου. Έμεις θά μπούμε μέσα καί θά τούς πούμε ιδία δέν μπορούμε νά ξέρουμε τί συμβαίνει στή σκεπή τής άποθήκης μας. Μιά φορά στό σπίτι δέν τήν έχουμε... Τί φταιμε λοιπόν; Σάς είπα, τά σκέφτηκα όλα.

Εύχαριστημένη άπό τό σχέδιό της γύρισε πάλι στό παράθυρο.

— "Άντε Σάρα, πήδα γρήγορα, τής είπε έπιταχτικά. Θά τά καταφέρουμε.

Δισταχτική ή Έβραιοπούλα κοίταξε έρωτηματικά τή μητέρα της.

— "Αχ, καλό μου κοριτσάκι, άναστέναξε έκεινη. Δέ γίνεται. Είμαστε όλοι δηλωμένοι. Θά τήν ψάξουν.

— Κάτι θά βρείτε νά πείτε κυρία Ρόζα, άντιγύρισε ή "Άρτεμης, λίγο νευριασμένη. "Πέστε στή κοιμήθηκε χτές σέ κάποια θεία της.

— Θά ξεπάσουν σ' έμας παιδί μου, θά μᾶς σκοτώσουν στή στιγμή. Είναι θηρία αύτοί, θηρία άνήμερα.

— Έγω δέν τ' άκούω αύτά, φώναξε άγανακτισμένη τώρα ή "Άρτεμης. "Η Σάρα έχει έλπιδες νά σωθεῖ καί σεις δέν τήν άφήνετε. Αύτο δέν μπορώ νά τό παραδεχτώ. 'Αφού σᾶς έξηγω...

— Ναί όμως μετά; Τί θά γίνει μετά;

— Αύτο σκέφτεσθε; Φούντωσε γιά καλά ή "Άρτεμης. σκοπός είναι νά τή γλυτώσει τώρα. Μετά θά τήν προστατέψουμε, έτσι θά τήν άφήσουμε; Πήδα Σάρα, μήν άκους κανέναν.

'Η Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου της Ιστραπλιτικής Κοινότητος Λαρίσης, τοῦ έτους 1933. (Άριστερά ό σιευθυντής Άθ. Ζέικος, δεξιά (με μούσι) ό διδάσκαλος Ισ. Κασσούτο).

— Πήδα, Σάρα και ὁ Θεός βιοθός, ἀκούστηκε ἀπό μέσα σπασμένη, μά ἀποφασιστική, ἡ φωνή τοῦ κυρ - Ἀαρών.

Ἄγκαλιασε ἡ Σάρα τούς γονεῖς της, τούς φίλησε. Ἀλαφιασμένη σκαρφάλωσε στὸ περβάζι τοῦ παραθύρου.

— Εἶναι ψηλά, κλαψούρισε, δέν μπορῶ νά πηδήσω.

— Κρεμάσου καημένη ἀπό τά χέρια καὶ πῆδα, τῆς φώναξε ἡ Ἀρτεμίς. Ἔλα μή φοβᾶσαι. Θά σέ πιάσουμε ἐμεῖς ἀπό κάτω.

— Δηλαδή πῶς νά κρεμαστῶ... πέξ μου δέν ξέρω.

Τὴν ἴδια στιγμή ἡ ἔξωπορτα ἀνοιξε μέ μιά κλωτσιά κι οἱ Γερμανοί μέ τά ὅπλα προτεταμένα μπῆκαν βλοσυροί στό ἐβραϊκό σπίτι.

Ἡ Σάρα χάθηκε ἀπό τό παράθυρο, τό παντζούρι ἔκλεισε βιαστικά. Φωνές καὶ βρισιές ἀκούστηκαν ἀπό μέσα. Ἔξω φρενῶν ἡ Ἀρτεμίς μέ τά μάτια γεμάτα δάκρυα ἀνίσχυρου θυμοῦ καὶ ἀπελπισίας, ξεγλίστρησε ἀπό τούς γονεῖς της καὶ ἀπαρατήρητη μπῆκε στό σπίτι. Χωρίς καμιά προφύλαξη ἀνοιξε τὴν ἔξωπορτα καὶ μισθυγήκε στό πεζοδρόμιο. Ὁ Γερμανός φρουρός, πού ἤταν στημένος ἀπ' ἔξω, τῆς ἐμπηξε ἀγριοφωνάρες καὶ μέ νοήματα καὶ χειρονομίες τῆς ὑπέδειξε νά μπει ἀμέσως στό σπίτι.

Ἡ Ἀρτεμίς τὸν κοίτασε ὀφόβα. Ἐβραζε ἀπό μέσα της, οὔτε καὶ ἡ ἴδια ἤξερε μέ ποιόν τά εἶχε.

— Ἀκου νά σου πῶ, στρατιώτη, τοῦ φώναξε. Ἐγώ εἶμαι Χριστιανή. Θέλω νά δῶ. Ἰχ Χριστιανή, σου λέω, καὶ δέν μπορεῖς νά μοῦ κάνεις τίποτα. Κατάλαβες; Ἄντε παράταμε.

Ἐκεῖνος, φυσικά, μόνο τή λέξη Χριστιανή κατάλαβε καὶ ἀμέσως μαλάκωσε. Εἶδε ὅτι εἶχε νά κάνει μ' ἔνα πεισματ-

μένο αὐθάδικο παιδί, κούνησε ἀδιάφορα τούς ὥμους του καὶ τίς γύρισε τίς πλάτες. Τό ὅπλο του στράφηκε στό διπλανό σπίτι. Ἐβγαινε ἔκεινη τή στιγμή μέ σπρωξιμάτα καὶ κλωτσίες ἡ Ρόζα μέ τό μωρό στήν ἀκαλιά της, πού τρομαγμένο ἔκλαιγε σπαρακτικά. Ἔνα βῆμα πίσω τῆς ἀκολουθοῦσε κλαμένη καὶ τρέμοντας ἡ μικρούλα Σάρα. Τό μάτι της πῆρε τὴν Ἀρτεμίη, πρόλαβε καὶ κούνησε τό χεράκι της σ' ἔνα τελευταίο ἀποχαιρετισμό. Κάτι θέλησε νά πεῖ, ὅμως δέν τά κατάφερε, ἡ κλωτσιά ἐνός Γερμανοῦ τή ἔστειλε ἄρον ἄρον μέσα στήν κλούβα μαζί μέ τή μητέρα της καὶ τό μωρό.

Τώρα ἤταν ἡ σειρά τῆς ἀνάπορης γιαγιᾶς. Τὴν κουβαλοῦσαν δύο στρατιώτες, κρατώντας την ἀπό τά πόδια καὶ τούς ὥμους. Σκιά ἀνθρώπους ἤταν ἡ ἔρημη, οὐρλιαζε ἀπό τούς πόνους, μά αὐτοί ὀδιάφοροι χαχάνιζαν καὶ κοίταζαν τή φούστα της πού χέ τραβηχτεῖ καὶ φαίνονταν τά καλαμένια παραμορφωμένα της πόδια. Στάθηκαν στήν πόρτα τῆς κλούβας, τὴν κούνησαν πέρα δῶθε σάν σακί.

— "Αἰν... τοβάι... τράι, μέτρησαν ρυθμικά καὶ γελώντας τήν πέταξαν μέ φόρα μέσα καὶ ὅπου πάει!..."

"Ἐνας κουφός γδούπος, λυγμοί καὶ κραυγές πόνου ἀκούστηκαν ἀπό τό ἐσωτερικό τῆς κλούβας, μά στή στιγμή τούς ἔπινε τό δυνατό ύβρεολόγιο ἐνός ἄριου ἀξιωματικοῦ, πού ἐσπρωχνε τόν κυρ - Ἀαρών μέ τό περίστροφο ἀκουμπισμένο στά πλευρά του. Παραπατώντας κατέβηκε ἔκεινος τά λίγα σκαλοπάτια τοῦ σπιτιοῦ. Φοροῦσε τό ἀπαραίτητο μαύρο παλτό του καὶ εἶχε χαμηλωμένο τό κεφάλι. Ἐφθασε στήν κλούβα καὶ ἔκανε νά ἀνεβεῖ, δόμως δ Ἐες - Ἐες τὸν στα-

μάτησε. Τόν πλησίασε, τόν κοίταξε μέ κακία και ξαφνικά ḥρπαξε τά πέτα του παλτού του, τά τράβηξε δυνατά και ἔσχισε τό ρούχο ώς κάτω. «Έκπληκτη ή 'Αρτεμις είδε νά γυαλίζουν μέσα ἀπό τίς φόδρες, ραμμένα μέ μαεστρία, χρυσά λαμπερά νομίσματα. «Λίρες Θά 'ναι», σκέφτηκε καί γονύλωσε τά μάτια νά δεῖ καλύτερα. Ό αξιωματικός γέλασε σαρκαστικά καί ḥρχισε νά χαστουκίζει τόν κυρ - 'Αρών μέ μανία. Ύστερα τό παλτό ζεσκίστηκε συστηματικά, ἔγινε κουρέλια πού ἀνάμεσά τους γυάλιζαν παράξενα τά μικρά χρυσά νομίσματα. Λές και είχαν ψυχή και περιγελούσαν μέ περιφρόνηση τόν κυρ - 'Αρών και ὅλους τούς ἄλλους.

Τού βγάλαν οι Γερμανοί τό σακάκι, τό ζέσχισαν κι αὐτό μά δέν βρήκαν τίποτα, ἔπειτα τόν ἔγδυσαν τούτισιδο, τόν ἄφησαν μόνο μέ τό σώβρακο, ώς και τά παπούτσια του ξήλωσαν και ψάχναν τίς σόλες και τά τακούνια. Τά πέταξαν στό δρόμο σωρό κουρέλια ἄχρηστα και ἔσπασαν τό θυμό τους στή γυμνή πλάτη τού ταλαίπωρου 'Εβραίου. Τόν χτυπούσαν μέ τούς ύποκόπανους, τόν κλωτσούσαν δυνατά μέχρι πού διπλώσε ό ἀνθρωπος, γονάτισε ἔξουθενωμένος. Αίμα ξεπήδησε ἀπό τή μύτη και τό στόμα του, αίμα ζωντανό, ἄλικο.

Μέσ' ἀπό τήν κλούβα ή Ρόζα καί ή Σάρα παρατώντας τή σωριασμένη γιαγιά ικέτευαν σπαρακτικά, κλαίγαν, τραβούσαν τά μαλλιά τους, πρός Θεού, ἄς ἀφήναν πιά τό δύστυχο ἀνθρωπο... φτάνει... Θεέ βοήθεια... φτάνει. Μ' αὔτοί δέν ἄκουγαν τίποτα, συνέχιζαν τή δουλειά τους μέ ἀγριότητα, πληγή ὀλόκληρον τόν είχαν κατανήσει, ή θέα τοῦ αἵματος τούς μεθούσε. Μέχρι τή στιγμή πού ό διπλωμένος στά δυό 'Εβραιοίς σωριάστηκε κατάχαμα και ἔπαψε ν' ἀντιδρά πιά.

/ιποθύμησε μᾶλλον, μπορεῖ καί νά πέθανε, αύτούς δέν τούς ἐνοιαζε, βέβαια, τόν βούτηξαν και τόν πέταξαν μέσα στήν κλούβα μαζί μέ τούς ἄλλους.

'Η πόρτα ἔκλεισε κι ή κλούβα προσπέρασε τήν "Άρτεμη γιά νά σταματήσει λίγα μέτρα πιό πέρα, μπροστά στό διπλανό σπίτι τών ἄλλων γειτόνων.

'Η 'Άρτεμις μέ τά δάκρυα ν' αύλακώνουν τά μάγουλά της, μέ τίς μικρές γροθίες σφιγμένες ἀπό θυμό και ἀγανάκτηση, μπήκε μέσα και τράβηξε τήν πόρτα πίσω της. Δέν ἦθελε νά δεῖ τίποτ' ἄλλο. Τής ἔφταναν αὐτά γιά νά συνοδέ-

ψουν γιά πάντα μέ φρίκη τίς ἀναμνήσεις της. Τής ἔφταναν αὐτά γιά νά νιώσει τήν ἀδικία και τό μίσος, τήν ἀπανθρωπία τῶν ἵδιων τῶν ἀνθρώπων γιά τούς δμοίους τους.

Κανένας δέ γύρισε πίσω ἀπό τίς δύο διπλανές οἰκογένειες. Κι ή μικρούλα Σάρα, ή φιληγάδα της, χάθηκε σέ κάποιο στρατόπεδο τῆς Γερμανίας. Τό κορμάκι της, οι μαῦρες μπούκλες, τά ἔχυπνα ματάκια κάρκαν σίγουρα σέ κάποιο κρεματόριο, ἔτσι γιά νά γίνει τό χατήρι ἐνός παρανοίκου. Κι ἡταν μόλις δέκα χρονῶν, είχε ρόδινα χειλία και ὅταν χαμογελούσε σχηματίζονταν δύο λακάκια στά πλάγια.

Τραγουδούσε τόσο δημοφα και ζωγράφιζε πουλιά και λουλούδια!

'Η ἐπιχείρηση τῆς 24ης Μαρτίου ἦταν μελετημένη ἀπό τούς Γερμανούς μέ κάθε λεπτομέρεια. Κανένα χριστιανικό σπίτι δέν ἐνοχλήθηκε οὔτε ἀπό λάθος. "Ολα κανονισμένα ἀπό πρίν, ἀπέδωσαν στήν ἐντέλεια. "Ἄ, δλα κι δλα. 'Ο στρατός τοῦ Χίτλερ ἦταν ἀψογα προγραμματισμένος και πρό παντός πειθαρχημένος! 'Ἀκόμη καί στό ἔγκλημα!

Τό «μπλόκο» στέφθηκε ἀπό ἐπιτυχία! Πιάσαν πάνω ἀπό 200 'Εβραίους και ἀπό αὐτούς γύρισαν 5 ή 6. Ξεκληρίστηκαν δόλοκληρες οἰκογένειες, Κοέν, Μισδραχή, Ταραμπουλούς, Λεβή, Φελούς και τόσοι ἄλλοι, ποιόν νά πρωτοθυμηθεῖ κανείς, ποιόν νά πρωτοθυρηνήσει!

"Ἔτσι τέλειωσε ή ἐπιχείρηση, ήσύχασε δύο κόσμος ἀπό τό «κιμίσμα», πάνε καί ἀπό τή Λάρισα οι 'Εβραίοι, τώρα ἐπρεπε νά τακτοποιηθοῦν και δρισμένες ἀκόμη μικρολεπτομέρειες, τίς τακτοποίησαν κι αὐτές κατά πῶς ἐπρεπε. Λεηλάτησαν και φόρτωσαν γιά τήν πατρίδα τους τό πλούσιο και ἀνεκτίμητο ὄλικό τῆς βιβλιοθήκης τῆς Συναγωγῆς και ἔμενε πιά τό τί θά κάνουν μέ τήν ἴδια Συναγωγή. Δέν κουράσθηκαν γι' αὐτό καθόλου. Τή μετατρέψαν σέ στάβλο, διτι ἐπρεπε ἥταν γιά κατάλυμα τῶν ἀλόγων και τῶν μουλαριών τους!

Εύχαριστημένοι ἔντελως γιά τά ἔργα τους, ἔπαιψαν νά ἀσχολοῦνται και νά πονοκεφαλίζουν μέ τό «Θέμα 'Εβραίοι». 'Η μουγγαμάρα και ή φρίκη τοῦ κόσμου πέρασε γι' αὐτούς ἀπαρατήρητη!...

40 'Εβραιοί ἀντάρτες στό Γοργοπόταμο και 1.300 στήν 'Αντίσταση

Στήν «'Απογευματινή» (9-12-1981) δημοσιεύθηκε ή παρακάτω ἐπιστολή τοῦ κ. Μ. ΔΑΝΟΝ - 'Αθήνα:

«'Αναφερόμενος στά ḥρθρα σας πού δημοσιεύθηκαν τήν 28.11.81 και 30.11.81 σχετικά μέ τόν ἔορτασμό τῆς 39ης ἐπετέσιου τοῦ φημισμένου ἀντιστασιακού ἔγχειρήματος τῆς Κατοχῆς – τής ἀνατινάξεως τῆς γέφυρας τοῦ Γοργοπόταμου, ἔχω νά ἐπισημάνω τό ἔξης γεγονός, τό δόποιο πιθανῶς δέν γνωρίζουν οι ἀναγνῶστες σας:

Μετά τήν κατάληψη τῆς 'Αθήνας ἀπό τά ναζιστικά στρατεύματα τήν 28 'Απριλίου 1941, πάνω ἀπό 300 'Ελληνες 'Εβραίοι στρατιώτες και 1.000 ἄλλοι 'Ελληνες 'Εβραίοι κατατάχθηκαν στήν 'Αντίσταση. Μία όμαδα 'Ελλήνων 'Εβραίων ἀνταρτῶν ἐλαβε μέρος στήν ἐπιχείρηση τῆς ἀνατινάξεως τῆς γέφυρας τοῦ Γοργοπόταμου.

'Από τούς 200 'Ελληνες ἀντάρτες (150 τοῦ ΕΛΑΣ μέ ἀρχηγό τόν 'Αρη Βελουχώτη και 50 μέ ἀρχηγό τόν Ναπολέοντα Ζέρβα) και τούς 12 Βρεταννούς σαμποτέρ πού ἐλαβαν μέρος στήν ἐν λόγω ἐπιχείρηση, οι 40 ήσαν 'Ελληνες 'Εβραίοι.

Καί κάτι ὀκόμα: μιά ἀπό τίς ἡρωικότερες πράξεις μέσα στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως τῶν ναζιστῶν εἶναι ή ἀνταρσία 135 'Ελλήνων 'Εβραίων στό στρατόπεδο τοῦ 'Αουσβίτς, οι δόποιοι ύποχρεώνονταν νά καίνε στά κρεματόρια τά πτώματα πού μάζευαν ἀπό τούς θαλάμους ἀερίων. Οι ἐν λόγω 'Ελληνες 'Εβραίοι ἀνατίναξαν τά 2 κρεματόρια δημιουργώντας χάος στή γυμνανή θανάτου τῶν ναζιστῶν. Οι 135 ἀντρες κατάφεραν νά ἀντισταθοῦν ἐπί 1 ὥρα στή λυσσαλέα ἐπίθεση φρουρῶν SS και 5 δεροπλάνων. Στό τέλος ὑπέκυψαν δλοι.

■ Στόν έπιλογο τοῦ βιβλίου, μιλώντας γιά τήν Ἀπελευθέρωση, ἡ συγγραφέας σημειώνει:

Μεῖναν, ὅμως, πολλές πόρτες κλειστές, ἀράχνιασμένες. Ἄδειο ἀπό ἀνθρώπους τό ἐσωτερικό τους. Εἶχαν μεταφερθεῖ πρὶν λίγους μῆνες στὸ μακρινό Βορρᾶ, γιά ν' ἀφῆσουν τὴν τελευταία πνοή τους στούς. Θαλάμους τῶν ἀερίων, στὰ στρατόπεδα τοῦ θανάτου. Τά ἄδεια ἐβραϊκά σπίτια! Ἡ κηλίδα ἡ ποι μαύρη στὴν Ιστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἔξη ἑκατομμύρια ψυχές! Γενοκτονία παράλογη, ἀνήκουστη ἀνθρωποθυσία στὸ βαμό τῆς μεγαλομανίας ἐνός παρανοϊκοῦ!

Σκοτεινά τὰ σπίτια, πλανιόνταν σιωπηλά φαντάσματα σ' ἔναν κόσμο πού παραληροῦσε ἀπό χαρά, σ' ἔναν κόσμο ἔχαλλο, πού, στὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ὥρας, ζέχασε τὴ μεγάλη ἀδικία. Ἀργότερα, δταν σχεδόν κανένας δέ γύρισε νά δώσει ψυχή στὰ ἄψυχα, συνειδητοπίσαν δλοι τῇ φρίκῃ, ἀνατρίχιασαν μέ τό ἔγκλημα τὸ ἀποτρόπαιο, τὸ ἀπίστευτο.

Καί νά ἦταν τό μόνο;

Ἐκατομμύρια πολλά οἱ ἄλλοι νεκροί. Στίς μάχες, σ' ὅλα τὰ μέτωπα, στίς θάλασσες καὶ στὸν ἀέρα! Νιάτα σκοτωμένα πάνω στὸν ἀνθό τους, πάνω στὸ γλυκό ἔκεινημα τῆς ζωῆς. Στήν ἡλικία τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἔρωτα, στήν ἡλικία τῶν ὀνείρων γιά τὸ μέλλον... Ἅψυχα κουφάρια σπαρμένα σ' ὅλο τὸν κόσμο, ἐλπίδες πού ποτὲ δέν πραγματοποιήθηκαν, φτερά πού ποτὲ δέν ἄνοιξαν διάπλατα ν' ἀπολαύσουν τῆς ζωῆς τὸ χαρούμενο πέταμα.

Κι ἄλλοι πού σκοτώθηκαν στούς βομβαρδισμούς, πού πέθαναν ἀπό πείνα, ἄμαχοι, γέροι καὶ νήπια, γυναῖκες καὶ παιδιά, ἀνώνυμο θλιβερό πλῆθος. Κι οἱ λεβέντες πού ἐκτελέστηκαν παλεύοντας γιά λευτερία, πού πέθαναν φωνάζοντας τὸ στερνό τους «ζήτω» γιά τήν πατρίδα, πού δῶσαν τή ζωή τους ἀγόγυγος γιά νά ρθει τούτη ἡ μέρα ἡ χιλιόμορφη κι ἄς μήν εἶναι οἱ ἴδιοι ζωντανοί νά τή χαροῦν. Ἀσύληπτα μεγάλος ὁ ἀριθμός τῶν ἀπόντων σέ τοῦτο τὸ προσκλητήριο τῆς χαρᾶς.

Κι ὅμως γιά λίγο τούς ξεχνοῦσαν δλοι καὶ πανηγύριζαν. Δίκιο εἶχαν. Σὲ μιά τέτοια λαμπερή μέρα πολυπόθητη, δέ χωροῦσαν λύπες, κλάματα καὶ προβληματισμοί. Ἀργότερα θά γινόταν ὁ ἀπολογισμός. Τώρα δλοι γελοῦσαν καὶ φιλιόντανε, τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν στούς δρόμους τούς ραντισμένους μέ χρυσάνθεμα φθινοπωριάτικα. Τώρα ἦταν ἡ λευτερία πού εἶχε ξεσκώσει τό εἶναι τους στὸ τρελό ξεφάντωμα τῆς αἰσιοδοξίας. Οι πληγές θά γιατρεύονταν ἀργότερα, σιγά - σιγά, υέ ἀγάπη, με καλωσύνη. Ἀρκεῖ πού τό θεριό λάκισε, ἐφυγε δριστικά, καὶ ἦταν ματωμένο, ἐτοιμοθάνατο.

Κι οἱ ζωντανοί ἔχουν γερές μνήμες καὶ θά θυμοῦνται, θά τιμοῦν αὐτούς πού δῶσαν, θά διηγοῦνται στούς νεώτερους καὶ θά τούς διδάσκουν.

[Η Ἀλίκη Εύστρατιάδου γεννήθηκε στὰ Λαγκάδια (Γορτυνίας) ἀλλά ἀπό ἡλικίας 3 ἐτῶν ἐγκαταστάθηκε στή Λάρισα, δπου ἔζησε καὶ παντρεύτηκε τὸν πολιτικό μηχανικό - βουλευτή κ. Ἀγ. Εύστρατιάδη. Εἶναι μητέρα δύο ὥριτρων. Σπούδασε μουσική, ἀγγλικά καὶ γαλλικά.]

Μέ τή λογοτεχνία ἀσχολήθηκε ἐλόχιστα. Ἐκανε, κυρίως, μεταφράσεις ἀπό τά γαλλικά. Τό «λίγο πρὶν σβήσει τό χθέσι εἶναι «θυμητάρι μιᾶς παλιᾶς ταραγμένης ἐποχῆς... βασισμένο πάνω σὲ προσωπικές τῆς ἀναμνήσεις καὶ διηγήσεις πού δκουσε σὲ κατοπίνα χρόνια».

ΕΒΡΑΪΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Ίσαάκ Μωσέ Κασσούτο

Ήλθε στή Λάρισα ἀπό τή Θεσσαλονίκη τό ἔτος 1930 ὡς ἐβραϊοδιδάσκαλος τοῦ Κοινοτικού Σχολείου Λαρίσης. Ἀσκοῦσε, ἐπίσης, τά καθήκοντα τοῦ Σωχέτ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ (Χαζάν) τῆς Συναγωγῆς καὶ ἀργότερα ἀσκησε τά καθήκοντα τοῦ ραββίνου καὶ θρησκευτικοῦ ἐκπροσώπου τῆς Κοινότητας. Ήταν μεγάλης μορφώσεως καὶ δημιουργεῖ στήν ἐβραϊκή, τή γαλλική καὶ τήν ισπανική (Λαδίνο) νοοῦ.

Ἐδίδαξε στο Κοινοτικό Σχολείο θρησκεία, ἐβραϊκή γλώσσα καὶ, ἐπίσης, λαδίνο, μέ ἔξαιρετικά ἀποτελέσματα. Οι γενιές πού πέρασαν ὡς μαθητές του, διακρίνονται καὶ σήμερα γιά τίς θρησκευτικές τους γνώσεις καὶ γιά τό υψηλό θρησκευτικό συναίσθημα. 'Ως λειτουργός τῆς Συναγωγῆς ἦταν καλλίφωνος καὶ ἐψαλλε θαυμάσια (στήν ἐβραϊκή καὶ ισπανική). Ἐκανε πολλές ὁμιλίες καὶ διαλέξεις θρησκευτικοκοινωνικού περιεχομένου. Ἀφοσε μιά λαμπερή ἐποχή καὶ ἐργό γόνιμο στή Λάρισα.

Εἶχε σύζυγο καὶ τρία παιδιά (1 ἀγόρι - 2 κορίτσια). Ἐξετιμάτο πολύ ἀπό τά μέλη τῆς Κοινότητας καὶ ἀπό τήν κοινωνία τῆς Λαρίσης.

Μετανάστευσε στής Ήνωμένες Πολιτείες οίκογενειακῶς στή δεκαετία τοῦ 1950, δπου ἀσκησε ἐπίσης τά καθήκοντα τοῦ ραββίνου. Σήμερα, σέ ἡλικία 85 ἐτῶν περίπου, ζει καὶ δραστηριοποιεῖται ἀκόμα σέ ἐβραϊκό γηροκομεῖο τῆς Νέας Υόρκης (Μπρούκλιν).

Οι Έβραιοι στόν Κόσμο

Άρνητές τού 'Ολοκαυτώματος καταδικάζονται

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ: Το 'Ανώτατο Δικαστήριο τού Λόρδου Αντζελες άπέρριψε τά έπιχειρήματα τού άκροδεξιού «Ινστιτούτου γιά την 'Ιστορική 'Αναθεώρηση» διτού Ναζί δέν σκότωσαν ξήη έκατομμύρια 'Εβραίους κατά τη διάρκεια τού δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Τό 'Ινστιτούτο, μέ διακήρυξή του πρόσφερε τό ποσό τών 28.000 στερλινών σέ όποιονδήποτε θά άποδείκνυε ότι τό 'Ολοκαύτωμα έλαβε πράγματι χώρα. "Όταν, όμως, ο κ. Μέλι Μερμελστάιν, πρώην δημόρος τού στρατοπέδου "Αουσβίτς, ή μητέρα καί οι δύο άδελφές τού όποίου σκοτώθηκαν στό στρατόπεδο, παρουσίασε τά στοιχεία του, τό 'Ινστιτούτο δέν τά άποδέχτηκε.

"Επειτα άπ' αύτό ό κ. Μερμελστάιν κατέθεσε άγωγή κετά τού 'Ινστιτούτου γιά την καταβολή τού παραπάνω ποσοῦ καί 9.5 έκατομμυρίων στερλινών γιά άποζημίωση.

'Ο πρόεδρος τού Δικαστηρίου, δικαστής Τόμας Τζόνσον, άποφάσισε ότι τό 'Ολοκαύτωμα «δέν άποτελεῖ, λογικά, θέμα άμφισβητήσεως... Τό Δικαστήριο λαμβάνει ύπόψη του ότι 'Έβραιοι δολοφονήθηκαν σέ θαλάμους άερίων στό "Αουσβίτς της Πολωνίας κατά τό θέρος τού 1944».

Τό Δικαστήριο δέν καθόρισε τό ύψος της άποζημίωσεως, όμως, πτό ποσόν της άγωγής μειώθηκε σέ 555.600 στερλίνες.

Τό παραπάνω 'Ινστιτούτο ίδρυθηκε άπό τόν Γουλιάς Κάρτο, ταμία τού άντισημιτικού καί άντιδραστικού συνδέσμου «Λίμπερτου» της Ούάσιγκτον.

Έλβετοί δημόσιοι λειτουργοί στό 'Ισραήλ

ΓΕΝΕΥΗ: Έκατό άτομα περίπου, πού άσχολούνται στή δημόσια καί τήν πολιτική ζωή τού Καντονίου τής Ζυρίχης, Έλβετία, συμμετέχονταν πρόσφατα σέ ένα 9ήμερο «Ταξίδι γνωριμίας καί μελέτης» τού 'Ισραήλ.

Σκοπός τού ταξιδίου είναι νά δώσει στούς συμμετέχοντες τή δυνατότητα νά γνωρίσουν άπό κοντά τήν πολιτική κατάσταση τού 'Ισραήλ καί, ίδιαίτερα, νά διαμορφώσουν μία γνώμη γύρω άπό τήν άναπτυξή τών σχέσεων 'Ισραήλ καί Αίγυπτου.

Τό ταξίδι διοργανώθηκε άπό τό παράρτημα Ζυρίχης τού Συνδέσμου Φιλίας Έλβετίας - 'Ισραήλ. Τής άμαδας τών έπισκεπτών ήγήθηκε ό ένας άπό τούς έκπροσώπους τού Καντονίου τής Ζυρίχης στήν "Ανω - Βουλή, ό κ. "Αλμπερτ Πήτερμαν.

Οι Έλβετοί προσκεκλημένοι συναντήθηκαν μέ τόν

πρόεδρο τής Κνέσσετ κ. Μεναχέμ Σάβιντορ, τό δήμαρχο τής Ιερουσαλήμ, κ. Τέντυ Κόλλεκ καί περιόδευσαν έπι 5 μέρες τό Σινά.

Ίσραηλινή τεχνική βοήθεια

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ: Τό 'Ισραήλ, σέ συνεργασία μέ άλλα φιλικά δυτικά κράτη, χορηγεῖ 500 ύποτροφίες σέ φοιτητές άπό ύπανάπτυκτες χώρες, πού έπιθυμούν νά ειδικευθούν στά προγράμματα καταπολεμήσεως τής πείνας.

Τό παραπάνω πρόγραμμα ύποτροφιῶν άνακοινώθηκε άπό τήν κ. 'Οφίρα Ναβόν, σύζυγο τού 'Ισραηλινού Προέδρου, σέ ειδική τελετή, πού έλαβε χώρα στό προεδρικό μέγαρο, μέ τήν εύκαιρια τής Διεθνούς 'Ημέρας Διατροφής τών 'Ηνωμένων 'Εθνών.

Κατά τά τελευταία 25 χρόνια, τό 'Ισραήλ έκπαιδεύει 60.000 φοιτητές άπό 101 χώρες σέ διάφορα προγράμματα βοηθείας, πού τελούν ύπό τήν αιγίδα τού τμήματος διεθνούς συνεργασίας τού ύπουργείου 'Εξωτερικών.

'Εφέτος προτεραιότητα θά δοθεῖ σέ φοιτητές άπό χώρες πού άντιμετωπίζουν προβλήματα έπισπισμού καί ύδρεύσεως. «'Ελπίζω τό πρόγραμμα αύτό νά μήν έπηρεασθεῖ άπό πολιτικές σκοπιμότητες», δήλωσε ή κ. Ναβόν καί πρόσθεσε: «'Η άντιμετώπιση τής πείνας βρίσκεται, σίγουρα, πάνω άπό κάθε πολιτική».

Τιμητικές διακρίσεις γιά τό 'Ισραήλ

ΓΕΝΕΥΗ: Δύο γεγονότα, πού άποδεικνύουν τήν παγκόσμια έκτιμηση γιά τή δράση τού 'Ισραήλ στούς τομείς ύγειας καί βοήθειας πρός τούς πρόσφυγες, είναι καί τά έξης: Κατά τήν πρόσφατη σύνοδο στή Γενεύη τού Παγκοσμίου 'Οργανισμού 'Υγείας, μεταξύ τών δίλιγων είδικων έπιστημόνων πού προσκλήθηκαν ήταν καί διακρίθηκαν, καθηγητές τού Πανεπιστημίου τού Τέλ Αβίβ. 'Επίσης, κατά τήν έτήσια σύνοδο τής Διακυβερνητικής 'Επιτροπής γιά τή Μετανάστευση, μεταξύ τών οκτώ κρατών - μελών τού 'Εκτελεστικού έκλεχτηκε καί τό 'Ισραήλ.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΑ

Γραφεία: Σουρμελή 2

Αθήναι (109) - Τηλ. 88.39.952

★ Εκδότης: τό Κ.Ι.Σ. έκπροσωπούμενον ύπο τού Προέδρου του κ. 'Ιωσήφ Λόβιγγερ, ό όποιος είναι καί ύπευθυνος συμφώνων τών νόμων (Σουρμελή 2 - 'Αθηναι).

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 2

★ Επιμέλεια έκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος τής 'Ενώσεως Συντακτών Περιοδικού Τύπου.

★ Υπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαούνη ΕΠΕ, Σπ. Δοντά 10, 'Αθηναι.

★ Η άναδημοσίευσις κειμένων είναι έλευθέρα, μέ τήν προϋπόθεσι τότι θά άναφέρεται ή πηγή: Περιοδικό «Χρονικά». Κεντρικού 'Ισραηλιτικού Συμβουλίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ζωγρός Άλμοσνίνο, άπωλεσθείς στό Όλοκάυτωμα. Κάτοικος Θεσ/νίκης (δόδος Σπάρτης άριθμ. 31, Συνοικία Αγίας Τριάδος).

● ΥΠΕΒΑΘΜΙΣΘΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΧΑΜΟ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

‘Ο ιατρός κ. Άλ. Καρίπης, Έπιστημονικός Διευθυντής του Ψ.Κ.Β.Ε., Θεσ/νίκης, γράφει:

«Εις τό λεύκωμα τής μακαρίτισσας μητρός μου άνευρον τάς φωτογραφίας αύτάς. Πρόκειται διά τό ζεῦγος Άλμοσνίνο, γαμήλιος άναμνηστική φωτογραφία. Τό έτερον ζεῦγος είναι έπισης συγγενεῖς του ζεύγους Άλμοσνίνο, άλλα δέν ένθυμούμαι τό δονούμα των.

Ο αέιμνηστος κος Άλμοσνίνο ήτο ζαχαροπλάστης, καί τό ζαχαροπλαστείον του ήτο συστεγασμένον μέ τόν κινηματογράφο ‘Απόλλωνα έπι τής όδού Βασιλέως Γεωργίου είς τήν Στάσιν Αγίας Τριάδος. Ήτο σύνθετος προπολεμικώς μετά τήν παρακολούθησιν τού κινηματογράφου νά λαμβάνεται έν γλύκισμα είς τό ζαχαροπλαστείον, καί τό ζαχαροπλαστείον του ήτο πολυτελές καί γνωστόν είς τήν Αγία Τριάδα, συνοικία άστική, κατοικουμένη ύπο οίκογενεών μέσης τάξεως, όπου πλεόναζεν τό ιστραγλιτικόν στοιχείον.

Η οίκογενεια τού ζαχαροπλάστου Άλμοσνίνο έμενεν (ένοικιαζεν) είς τό πρώτον πάτωμα τής πατρικής μου οικίας καί άποτελείτο άπό τόν ήλικιωμένο πατέρα του, συνταξιούχο ζαχαροπλάστην, ό όποιος φορούσε ένδυμασία έπισημον μέ καπέλλο μελόν, γεγονός τό όποιο μέ έντυπωσίαζεν, τήν σύζυγον του έπισης ήλικιωμένην, τόν ζαχαροπλάστη κο Άλμοσνίνο μέ τήν γυναίκα του καί τά 2 κοριτσάκια τους, έν βρέφος καί έν έτερον ήλικιας 4-5 έτῶν πανέξυπνο καί χαριτωμένο. Ή μητέρα μου άπεβίωσεν είς ήλικιάν 80 έτῶν μέ τό παράπονο ότι δέν ήδυνήθη νά γλυτώση τό μικρό κοριτσάκι καί τούτο διότι είς τό Ισόγειον διέμενεν οίκογένεια τής όποιας έν μέλος δυστυχώς είργαζετο είς γερμανική μονάδα καί συχνάκις μᾶς ήπειλει.

Δέν γνωρίζω άν θέλετε νά δημοσιευθῇ ή φωτογραφία τού ζεύγους, έάν δέν είναι μεταξύ τῶν ένδιαφερόντων τού περιοδικοῦ ἄς μοῦ έπιστραφή. Θά ήθελα έπι τή εύκαιρια τής έπιστολῆς μου αὐτῆς, καί έν ειδή μνημοσύνου νά τονί-

σω ότι μέ τό ζεῦγος αύτό ώς ένοικους έζήσαμεν πολλά έτη χωρίς ποτέ νά διαπληκτισθῶμεν ή νά έχωμεν οίκονομικά κ.λπ. παράπονα, όπως καί μέ ζηλούς τούς γείτονες Ίστραγλίτας. Ή συνοικία μας μέ τήν άναχωρησίν των ύπεβαθμίσθη πολιτιστικά λόγω συγκεντρώσεως πτωχῶν οίκογενειών, προσφύγων κ.λπ.»

● ΠΟΥ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΒΡΑΙΟΙ

Μέ άφορμή τά δσα έδημοσιεύθησαν στό περιοδικό μας γιά τούς Ίστραγλίτες τής Κεφαλλονιάς, ό κ. Χ. Χουρτζαμάνης - Άθηναι μάς γράφει:

«Τό 1924 οταν έργαζόμουνα είς τό ύποκατάστημα τής Τράπεζας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, στό τημήμα είχα συνδεθεί μέ τόν Ζάκ Μισραχή. Ήταν ο χρόνος πού είμασταν νεοπροσληφθέντες, έλευθεροι καί οι δύο, σχεδόν κάθε μέρα καί ώρα μαζί. Μία μέρα σέ μια συζήτησή μας περί Εβραίων τού λέγω: Ζάκ, τό μόνο μέρος τού κοσμού πού δέν ύπάρχουν Εβραίοι είναι ή Καισσάρεια – Τουρκίας -. Μοῦ άπαντα: Υπάρχει. Καί πού τό ξέρεις; Μοῦ τό έγραψε ό πατέρας μου, ότι ο μόνος Εβραίος πού ύπάρχει στή Καισσάρεια είμαι έγώ. Καί τί δουλειά κάμνει τόν ρωτῶ; Είναι ταμίας στήν Οθωμανική Τράπεζα».

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

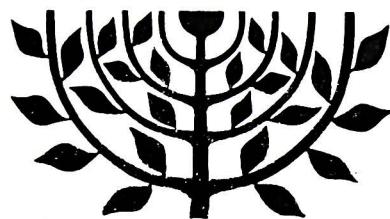
Χάιντς Σαλβατώρ Κούνιο: «Έζησα τό Θάνατο». Μία Μαρτυρία καταπέλτης. Τό ήμερολόγιο τού άριθμού 109565 – Εφιαλτικές άναμνήσεις άπό τά ναζιστικά στρατόπεδα καί Μαρτυρίες – ντοκουμέντα άπό έπισημες πηγές.

Ένα άκομη έργο έρχεται νά προστεθεί στήν πλούσια συνταρακτική βιβλιογραφία, πού έδω καί 35 χρόνια, σέ πολλές χώρες τής Εύρωπης καί τής Αμερικής, μεταφέρει τίς μεταπολεμικές γεννιές σέ μία άπό τίς πιο σκοτεινές καί άπαράδεκτες περιόδους τής σύγχρονης ιστορίας.

Άυτό ίδιας τό έργο έχει έναν δικό του ζεχωριστό χαρακτήρα πού τό καθιστά μοναδικό. Χωρίζεται σέ τρια μέρη: Τό πρώτο παρουσιάζει τήν ώμη, άμεση άφγηση τών προσωπικών βιωμάτων τού συγγραφέα. Τό δεύτερο περιλαμβάνει έπισημα ναζιστικά έγραφα καί κυρίως άπολογίες ύπευθύνων στήν δίκη τών ένόχων τού Β’ Παγκοσμίου, τής Νυρεμβέργης, άπό τά συμμαχικά δικαστήρια. Τό τρίτο πού τιτλοφορείται Εικονογραφικά πειστήρια, περιλαμβάνει 200 περίπου φωτογραφίες, άπό τίς όποιες πολλές δημοσιεύνται γιά πρώτη φορά στήν Ελλάδα. Προέρχονται είτε άπο τό προσωπικό άρχειο τού συγγραφέα, είτε άπό τό τέραστο άρχειο τού Μουσείου τού Αουσβίτζη καί άπό άλλες πηγές.

Ένα βιβλίο, πού πρέπει νά θυμίσει στίς νεώτερες γενιές τήν φρίκη τού πολέμου, τό άπασιο πρόσωπο τού φυλετικού μίσους καί φανατισμού, τόν άπαράδεκτο έξευτελισμό τής άνθρωπηνς άξιωπρεπείας μέσα άπό τίς άπιστευτές καί άπαράδεκτες δοκιμασίες καί τόν άφανισμό έκατομμυρίων άνθρωπων στά στρατόπεδα τού άργυρου θανάτου καί τών κρεματορίων.

[Οι φωτογραφίες καί οι εικόνες τού τεύχους αύτοῦ είναι άπό τά βιβλία: Μ.Π. Α'Βραμόπουλο – Β. Χ. Βουτσιλά, Λάρισα, (Αύγουστος 1962) – Ε.Ο.Ε.Χ., Υφαντά Θεσσαλίας (Άθηναι, 1961) – Από τήν προσωπική Συλλογή τού κ. Β. Καλογιάννη – Περιοδικό Ηώς, Αφιέρωμα στή Θεσσαλία (1966).]

עַל חַיּוֹת הָיָה

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)